Тувинская республиканская библиотека

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 252 (11750) | 1981 чылдың октябрь 31, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, «Иеологтуг политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» партия Төп Комтединиң доктаалында идеология ажылының хевирлерин, арга-методтарын сайзырадыр, ажылдарын болгаш чонның чурттап турар черииниң аайы-биле кижизидилге ажылының дээштиин бедидерин айыткан. Салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш партия организациялары тодаргай хемчеглерни ап, агитбажыңнарга, агитшөлдерге, микрорайоннарга масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын идепкейжиткен.

Республиканың партия организациялары чонның чурттап турар черииниң аайы-биле масса-политиктиг ажылды сөөлгү чылдарда элээн экижидип, бо талазы-биле биче эвес дуржулганы мөөңнеп алган. Районнар төптеринде, суурларда хөй санныг агитбажыңнарны тургускан. Олар ажылчы чонналың идеологтуг, политиктиг кижизидилгезин экижидеринче угланган хөй талалыг ажылдарны чорудуп, ооң дээштиин бедидер, утка-шынарын экижидер, арга-хевирлерин янзы-бүрү болдурар хемчеглерни ап турар. Бай-Тайганың «Бай-Тал» совхозта, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында, Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр», Эрзинниң «Мәрен», Улуг-Хемниң Жданов аттыг совхозтарда болгаш өске-даа черлерде чонның чурттап турар черииниң аайы-биле ажылды сөөлгү үеде экижиткен.

Бай-Тайга районда 80 ажыг агитбажың бар, ында партия, профзвилел, комсомол организацияларының 500 хире талазээлери- депутаттар, херээженнер чөвүлелдериниң иежигүннери чонның чурттап турар черииниң аайы-биле ажылды башкарып турар. Бо ажылды «Бай-Тал» совхозта эки организастаан. Партия организациязының удуртулгазы-биле херээженнер чөвүлели (даргазы Ч. Т. Баавыл) чон ортузунда масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын идепкейжиткен. Агитбажыңнар аайы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин өөренирин- лекция, беседалар дыңнаарын, бот-тывынгыр уран чүүлдүң, аргып-даараарының бөлгүмнерин организастаан, уругларның өредилге-кижизидилгезинче, ажылчы чонның дыштанылгазын ажыктыг эрттиреринче, чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередиринче кичээнгейни салбас ада-иелерни хуралдарга база чаңгыстап чугаалажып, чогуур хемчээн ап турар. Оон түңнелинде корум-чурум быжыккан, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг өнчүнү оорлаар-төтчеглээр чоруктар эвээжээн. «Бедик культурлуг болгаш үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш» деп республиканың социалистиг чарыжынга 1980 чылда Ба-Тал шаңналдыг черни алган.

Идеология ажылының утка-шынары хүннүң айтырыынга улам-на дүүшкен, а хевирлери совет кижилерниң амгы үеде-ги негелде-хереглелдерин долу хандырган турарын чедип алырын СЭКП-ниң XXVI съездизи айытнан болгай. Ону күүседир хемчеглерни чамдык партия организациялары ап эгелээн. Чөөн-Хемчиктиң совхозтарында кижизидилге ажылын удуртур чөвүлелдерни тургускан. Оларның кол сорулгазы — чонның чурттап турар черииниң аайы-биле идейлиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин экижидери, амыдыралдың культуразын бедидери болгаш өске-даа амыдыралга, ажыл-гыйга хамаарышкан айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээри болур. Алдан-Маадыр, Шеми, Суг-Аксы, Чыраа-Бажы суурларда чөвүлелдер багай эвес ажылдап турар.

Кызыл хоорайның микрорайоннарынга алды агитшөл бо чылын ажылдап чайлаан, орта СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарының, партияның иштики болгаш даштыны политиказының дугайында лекциялар, партия, совет, административтиг органнарның удуртукчулары-биле ужуражылгалар, айтырыг болгаш харыы кежээлери бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттери болгаш өске-даа хемчеглер болгулаан.

Чонның чурттап турар черииниң аайы-биле чорудуп турар масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылдары үениң негелдезинге ам-даа четпес. Чамдык черлерде агитбажыңнар, оларның чөвүлелдери багай ажылдап турар. Кызыл, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг, Туран хоорайларда, Барыын-Хемчиктиң Шекпээр, Аяңгаты, Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Улуг-Хемниң Чаа Чаа-Хөл, Көк-Чыраа болгаш чамдык өске-даа суурларда чонның чурттап турар черииниң аайы-биле ажыл четпес. Бо черлерде идей-политиктиг, күш-ажыл, мөзү-шынар, эрге-хөйлүү кижизидилгезин экижидеринче кошкак кичээнгейни салган. Оон уламыдан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, уруглар кижизидилгезинге кичээнгей салбас, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг өнчүнү оорлаар, төтчеглээр чоруктар үнүп турар.

Чоокта чаа СЭКП обкомунуң IV пленуму болуп эртиен. Корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер дугайында айтырыгны орта чугаалашкан. Республикада кемхерек үүлгедир чоруктуң чылдагааннарының биреэзи — кижилер-биле чурттап турар черииниң аайы-биле кижизидилге ажылының кошкаанда дээрзин пленум демделээн.

Партия организацияларының сорулгазы болза пленумнуң шиитпирлерин күш-ажылчы коллективтерге, организацияларга, суурларга чонның чурттап турар черлериниң аайы-биле кижи бүрүзүнге чедир таныштырар, аңаа калбаа-биле чугаалажырын организастаар. Кем-херек үүлгедир, арагалаар, оорлаар болгаш өске-даа совет ниитилелдиң корум-чурумунга таарышпас үүлгедиглер кылыр кижилерге шыдажыр, десиежир аргажок байдалды күш-ажылчы коллектив, суур бүрүзүнге тургузар херек. Оон аңгыда ажылчы чонналың ортузунга политика-кижизидилгелиг ажылды комплекстиг чорудуп, кижилерниң угаан-медерелинде, аажы-чаңында эргиниң артыышкыннары-биле шиитпирлиг демисежир, совет чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередир, чурттаачы чонның ниити культуразын бедидер ажылды чорудар. Хостуг үе-шактың чөп ажыглаарынга, өг-бүленің акша-хөреңгизин шын чарыгдаарынга кижилерни өредир. Аныяктарның болгаш назы четпестерниң ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер тодаргай хемчеглерни алыр.

Чонның чурттап турар черииниң аайы-биле чорудар идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыл улуг болгаш хөй талалыг. Бо чугула херекти боттандырарынче совет, ажылгый, административтиг органнарның, херээженнер чөвүлелдериниң болгаш бүгү хөй-ниити организацияларының, ажылчы чоннарның күжүн партия организациялары мобилизастаар хүлээлгелиг.

КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ — СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕР ДЕЛГЕРЕЗИН!
ИЕ-ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!
БҮГҮ ЧЕРНИҢ БИЧИИ ЧАШТАРЫНГА ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ААС-КЕЖИК!
(СЭКП ТК-ниң Кыйгырыгларындан).

ТЫВАНЫҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИНИҢ IX СЪЕЗДИЗИ

Октябрь 30-де Кызылга, В. И. Ленинге тураскаадлың чанынга республиканың херээженнериниң IX съездизиниң делегаттары, Красноярск крайдан, Хакас автономнуг областан болгаш аксы-дүүма Моолдан чалаткан аалчылар чыглып келгеш, аңаа дириг чечектер салган. Оон соонда олар республиканың хөгжүм-шин- театрының бажыңынга съездиниң ажылынга киржири-биле чыылганнар.

Съезд ажыттынган соонда делегаттар болгаш аалчылар оон хундулуг президиумунга СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ниң Политбюрозун улуг бодурлуушкун-биле соңгаан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле республиканың херээженнер чөвүлелдериниң сорулгаларының дугайында» илеткелди республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы, профзвилелдериниң Тыва область чөвүлелиниң даргазы, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү **Т. Ч. Норбу** кылган.

Илеткел талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны **У. Т. Монгуш**, «Алдан-Маадыр» совхозта, республика эмнелгезинде, Хову-Аксы суурда херээженнер чөвүлелдериниң даргалары **А. Т. Ондар, М. С. Симанова, Н. П. Миткус**, «Кызыл тарзачын» совхозтуң хойжуу **К. А. Кечил-оол**, Таңды райкүүскомунуң даргазы **Т. С. Тюлюш**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизининң эргелекчизи **Д. С. Ондар**, Тыва АССР-ниң чыдыышкын министри **Н. С. Конгар**, кадык камгалал министриниң оралакчызы **О. Х. Ондар** олар санал бергеннер.

Мандат комиссиязының илеткелин СЭКП обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи **Т. Т. Даваа** кылган.

Делегаттарга чылы-биле уткуттурган аалчылар: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Совет херээженнер комитединиң кежигүнү, Красноярскиниң кодээ ажылагый институдунуң проректору, төөгү эртемнериниң кандидазы **В. Н. Свадченко**, МАР-ның Убса-Нур болгаш Завхан аймактарының херээженнер делегацияларының удуртукчулары **Нингэрийн Бадам** болгаш **Чойжилжавин Дэнсмаа** съезднге байыр чедирген.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары **П. И. Кравченко** съездиниң ажылынга киришкен болгаш түве чугаалаан.

Республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме** съездиниң ажылынга база киришкен.

Тыва АССР-ниң бүгү херээженнеринге кыйгырыгны съезд хүлээп алган.

Съезд республиканың херээженнер чөвүлелиниң чаа составын соңгаан. Оон даргазынга **Т. Ч. Норбу** катап соңгуткан.

КАЛЕНДАРЫНДА — 1982 ЧЫЛ

Кызылдың даараныла фабриказының Хову-Аксында даараныла цехиниң ажылчын херээженнери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннериг уткуур дээш чарышпышаан, чамдык бедик көргүзүглерни чедип алган. Оларның аразындан эр улустуң иштики хевин даараар даараныкчы-моторист Гулсария Валиевна Плащенко онза шылгаран, чарышка тивлекчи болуп, он бирги беш чылдың баштайгы чылының бодунга алдынган планныг онаалдазын бо чылдың октябрь 14-те күүседип кеш, келпр чылдың үлүүнче ажылдап кирипкен, ол ам январының планын күүседир чоокшулаан.

ЧУРУКТА: Гулсария ПЛАЩЕНКО.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Эш Л. И. Брежневке «СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти тывысканы

Октябрь 29-та, Кремльге, СЭКП ТК-ның тургусканы «СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти эш Л. И. Брежневке тывыскан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге 50 болгаш оон хөй чылдарда бактаан турар кежигүннерге ол демдекти тыысыр.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов демдекти тывыскан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге 50 чыл болганы-биле холбаштыр Леонид Ильич Брежневке изиг байырны чедирбишаан, бистиң Коммунистиг партиявыстың, Совет күрүнениң чаагай чоруунга улуг чогаадыкчы челяшкиннерлиг болурун аңаа ол күзээн.

Эш Л. И. Брежнев харыы сөс алган.

«СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти партия Төп Комитединиң доктаадып тургусканы дээрге партияның алдарлыг дайынчыларынга, оон хоочуннарынга алдар болгаш хүндүткел-дир деп, эш Л. Ү. Брежнев чугаалаан.

Партияга Ленинниң үезинде кирген хоочун большевиктерниң мурнуку дег бистин аравыста хөйүнге бис өөрүн болгаш чоргаарланып турар бис. Олар боттарының бүгү амыдыралын Ленинниң улуг хераанге бергеннер. Партияның хоочуннарының кайгамчыктыг ажыл-хереквери— биске үлегер-чижек болгаш хей-аъдывыстың үндезини болур.

Бодум дугайымда чүнү чугаалаар мен дээрге СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чыл болганымдан, сагыш-сеткилим хөлзеп тур деп, Леонид Ильич демделээн. Ол аңаа хөлзээшкин авес-тир, а ол дээрге Ленинниң улуг партиязынга ханы өөрүн четтириишкин-дир. Оон идеаддары болгаш сорулгалары дээш демисел мөөң бүгү амыдыралымның утка-шынарын тодаратқан.

Кажан-даа, кала-даа — тайбың күш-ажылга алы демиселге, бүдүрүлгеге азы удуртур ажылга — бирги эөлчегде коммунист, Ленинниң тугунуң адаанда сырый каттышкан чаңгыс күзел-соруктуг миллион-миллион кижилериң бирээзи болуп чораан-даа, чоруп турар-даа, ам-даа чоруур-даа мен. Ол дээрге бистиң совет улустуң аас-кежииниң херээнге, оон тайбың болгаш чаагай ажыл-ижинге бодумнуң бүгү күжүмнү баэр дээним ол.

Эш Л. И. Брежневке ТК-ның Политбюро кежигүнүери, Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, секретарьлары изиг байырны чедиргеннер. Олар аңаа чаагай кадыкшылды, бистиң чуртувустуң коммунистиг тургузуушкунунга, тайбыңны быжыглаар база делегейге айыылдыг чорукту болдурбас дээш демиселге моон соңгааргы чедиишкиннерни күзээннер.

(СЭТА).

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫҢ ОНЗАГЫН КОЛ АЙТЫРЫЛЫ

ЭГЕ ХҮННЕРДЕ

Каа-Хем районнуң барык бүгү девискээринде хар чаапкан, агаар чамдык дүннерде чээрби градус чедир сооп турар. Бо черде кыш оранчок эрте дүшкен, ынчангаш кыштаглаашкын чогуур хуусаазындан эрте эгелээп. Оон-биле чергелештир орук-харылзаа база нарыыдаан. Каа-Хем чеиней берген.

Ажыл-агыйлар, сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалар агаар-бойдустуң соок байдалының үезинде мал-маганның азыралын, кададын сулаттыр-пас дээш чамдык организастыг хемчеглерни алган. СЭКП-ниң XXV съездиэн аттыг, «Енисей», «Бүрен», «Улуг Октябрь» совхозтарның сүт-бараан фермалары кыштаглаашкынче организастыг кирген.

— Соок хүннер дүжери билек, саалдарның көргүзүү 10—15 хуу кызырлы бергеп, күш-ажылты көргүзүг кудулаан. Ол байдалдан үнери-биле район Совединиң күүскомунуң, кодээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарның удуртукчулары, специалистери барык хүн бүрү фермаларга турган. Олар мал чеминң рацион ёзугаар үлеп-хуваарының, савааның ыабырадырының чурумун контрольга ап, малды чылыг кажаалар-га тургузаарының хемчээн ап келген. Оон түңнелинде сүт-саалдазының денгели доктаамалчаан—деп, районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы Геннадий Владимирович Черепанов биске чугаалады.

Кодээ ажыл-агыйның ишчилери малды чемгереринин дешпилгелиг аргалары сүт-бараан фермаларынга пептередиринче, мал чеминң камныг болгаш хумагалыг чарыгдаарынче онза кичээнгейни углаан. Бо талазы-биле ажылдар СЭКП-ниң XXV съездиэн аттыг совхозта элээн эки чонның үндезини болур.

Бодум дугайымда чүнү чугаалаар мен дээрге СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чыл болганымдан, сагыш-сеткилим хөлзеп тур деп, Леонид Ильич демделээн. Ол аңаа хөлзээшкин авес-тир, а ол дээрге Ленинниң улуг партиязынга ханы өөрүн четтириишкин-дир. Оон идеаддары болгаш сорулгалары дээш демисел мөөң бүгү амыдыралымның утка-шынарын тодаратқан.

Кажан-даа, кала-даа — тайбың күш-ажылга алы демиселге, бүдүрүлгеге азы удуртур ажылга — бирги эөлчегде коммунист, Ленинниң тугунуң адаанда сырый каттышкан чаңгыс күзел-соруктуг миллион-миллион кижилериң бирээзи болуп чораан-даа, чоруп турар-даа, ам-даа чоруур-даа мен. Ол дээрге бистиң совет улустуң аас-кежииниң херээнге, оон тайбың болгаш чаагай ажыл-ижинге бодумнуң бүгү күжүмнү баэр дээним ол.

Эш Л. И. Брежневке ТК-ның Политбюро кежигүнүери, Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, секретарьлары изиг байырны чедиргеннер. Олар аңаа чаагай кадыкшылды, бистиң чуртувустуң коммунистиг тургузуушкунунга, тайбыңны быжыглаар база делегейге айыылдыг чорукту болдурбас дээш демиселге моон соңгааргы чедиишкиннерни күзээннер.

(СЭТА).

Ажыл-агыйлар, сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалар агаар-бойдустуң соок байдалының үезинде мал-маганның азыралын, кададын сулаттыр-пас дээш чамдык организастыг хемчеглерни алган. СЭКП-ниң XXV съездиэн аттыг, «Енисей», «Бүрен», «Улуг Октябрь» совхозтарның сүт-бараан фермалары кыштаглаашкынче организастыг кирген.

— Соок хүннер дүжери билек, саалдарның көргүзүү 10—15 хуу кызырлы бергеп, күш-ажылты көргүзүг кудулаан. Ол байдалдан үнери-биле район Совединиң күүскомунуң, кодээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарның удуртукчулары, специалистери барык хүн бүрү фермаларга турган. Олар мал чеминң рацион ёзугаар үлеп-хуваарының, савааның ыабырадырының чурумун контрольга ап, малды чылыг кажаалар-га тургузаарының хемчээн ап келген. Оон түңнелинде сүт-саалдазының денгели доктаамалчаан—деп, районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы Геннадий Владимирович Черепанов биске чугаалады.

Кодээ ажыл-агыйның ишчилери малды чемгереринин дешпилгелиг аргалары сүт-бараан фермаларынга пептередиринче, мал чеминң камныг болгаш хумагалыг чарыгдаарынче онза кичээнгейни углаан. Бо талазы-биле ажылдар СЭКП-ниң XXV съездиэн аттыг совхозта элээн эки чонналың ортузунга кижизидилге ажылын идепкейжиткен. Агитбажыңнар аайы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин өөренирин- лекция, беседалар дыңнаарын, бот-тывынгыр уран чүүлдүң, аргып-даараарының бөлгүмнерин организастаан, уругларның өредилге-кижизидилгезинче, ажылчы чонның дыштанылгазын ажыктыг эрттиреринче, чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередиринче кичээнгейни салбас ада-иелерни хуралдарга база чаңгыстап чугаалажып, чогуур хемчээн ап турар. Оон түңнелинде корум-чурум быжыккан, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг өнчүнү оорлаар, төтчеглээр чоруктар эвээжээн. «Бедик культурлуг болгаш үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш» деп республиканың социалистиг чарыжынга 1980 чылда Ба-Тал шаңналдыг черни алган.

Идеология ажылының утка-шынары хүннүң айтырыынга улам-на дүүшкен, а хевирлери совет кижилерниң амгы үеде-ги негелде-хереглелдерин долу хандырган турарын чедип алырын СЭКП-ниң XXVI съездизи айытнан болгай. Ону күүседир хемчеглерни чамдык партия организациялары ап эгелээн. Чөөн-Хемчиктиң совхозтарында кижизидилге ажылын удуртур чөвүлелдерни тургускан. Оларның кол сорулгазы — чонның чурттап турар черииниң аайы-биле идейлиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин экижидери, амыдыралдың культуразын бедидери болгаш өске-даа амыдыралга, ажыл-гыйга хамаарышкан айтырыгларны чедиишкиннерниг шиитпирлээри болур. Алдан-Маадыр, Шеми, Суг-Аксы, Чыраа-Бажы суурларда чөвүлелдер багай эвес ажылдап турар.

Кызыл хоорайның микрорайоннарынга алды агитшөл бо чылын ажылдап чайлаан, орта СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарының, партияның иштики болгаш даштыны политиказының дугайында лекциялар, партия, совет, административтиг органнарның удуртукчулары-биле ужуражылгалар, айтырыг болгаш харыы кежээлери бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттери болгаш өске-даа хемчеглер болгулаан.

Чонның чурттап турар черииниң аайы-биле чорудуп турар масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылдары үениң негелдезинге ам-даа четпес. Чамдык черлерде агитбажыңнар, оларның чөвүлелдери багай ажылдап турар. Кызыл, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг, Туран хоорайларда, Барыын-Хемчиктиң Шекпээр, Аяңгаты, Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Улуг-Хемниң Чаа Чаа-Хөл, Көк-Чыраа болгаш чамдык өске-даа суурларда чонның чурттап турар черииниң аайы-биле ажыл четпес. Бо черлерде идей-политиктиг, күш-ажыл, мөзү-шынар, эрге-хөйлүү кижизидилгезин экижидеринче кошкак кичээнгейни салган. Оон уламыдан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, уруглар кижизидилгезинге кичээнгей салбас, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг өнчүнү оорлаар, төтчеглээр чоруктар үнүп турар.

Чоокта чаа СЭКП обкомунуң IV пленуму болуп эртиен. Корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер дугайында айтырыгны орта чугаалашкан. Республикада кемхерек үүлгедир чоруктуң чылдагааннарының биреэзи — кижилер-биле чурттап турар черииниң аайы-биле кижизидилге ажылының кошкаанда дээрзин пленум демделээн.

Партия организацияларының сорулгазы болза пленумнуң шиитпирлерин күш-ажылчы коллективтерге, организацияларга, суурларга чонның чурттап турар черлериниң аайы-биле кижи бүрүзүнге чедир таныштырар, аңаа калбаа-биле чугаалажырын организастаар. Кем-херек үүлгедир, арагалаар, оорлаар болгаш өске-даа совет ниитилелдиң корум-чурумунга таарышпас үүлгедиглер кылыр кижилерге шыдажыр, десиежир аргажок байдалды күш-ажылчы коллектив, суур бүрүзүнге тургузар херек. Оон аңгыда ажылчы чонналың ортузунга политика-кижизидилгелиг ажылды комплекстиг чорудуп, кижилерниң угаан-медерелинде, аажы-чаңында эргиниң артыышкыннары-биле шиитпирлиг демисежир, совет чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередир, чурттаачы чонның ниити культуразын бедидер ажылды чорудар. Хостуг үе-шактың чөп ажыглаарынга, өг-бүленің акша-хөреңгизин шын чарыгдаарынга кижилерни өредир. Аныяктарның болгаш назы четпестерниң ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер тодаргай хемчеглерни алыр.

Чонның чурттап турар черииниң аайы-биле чорудар идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыл улуг болгаш хөй талалыг. Бо чугула херекти боттандырарынче совет, ажылгый, административтиг органнарның, херээженнер чөвүлелдериниң болгаш бүгү хөй-ниити организацияларының, ажылчы чоннарның күжүн партия организациялары мобилизастаар хүлээлгелиг.

ШЫНАРНЫ ЭКИЖИДЕРИ—ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

Тудуг ажылының шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан тудугжулар хуралы Политчырыдыышкын бажыңынга болуп эрткенин дыңнаткан болгай бис. СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа хуралды ажыткан. «Будүрүп турар тудуг материалдарының болгаш тудугнуң шынары — хүннүң чугула айтырыы» деп илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш кылган.

«1981—85 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкынынарында» салдынган чугула сорулгаларның биреэзи чурттуң экономиказының улам ыңай хөгжүлдези, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидери болур.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге стандартизацияның ролю болгаш ужур-дузазы улам-на өзүп турарын илеткелчи демделээн. Бөгүн чуртта күрүленнин 23 муң. адырлар аайы-биле болгаш республиканың 175 муң стандарттар болгаш техниктиг негелделер ажыглатпыын турар. Продукцияның шынарынга болгаш оон будүрүүшкүнүн организастаарынга негелделерни тодарадыр норматив-техниктиг ол документилерни доктаамал ээде көрүп турары олардың эртем-техниктиг бедик денгелин хандырып турар.

Стандартизация — продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазының кол үндезини болур. Чуртта 10 муң ажыг будүрүлгелер ук системаны шинээдип алган.

Шынарны экижидериниң талазы-биле чамдык ажылдар тудугда база кылдынган.

Партия, чазактың документилеринде министерстволарны, ведомстволарны, тудуг организацияларын дараазында чүүлдерни кичээнгейге алырын хүлээндирип турар: ап турары төлевилел-смета документациязының болгаш тудуг материалдарының шынарын контрольдаары; тудуг индустриязының будүрүн турары конструкциаларының болгаш кылыгларның белеңнин денгелин бедидери: ол продукцияны аттестаттаары;

тудуг индустриязының будүрүлгелериниг продукцияныг болгаш объектилерге тудугмонтаж ажылдарының шынарынга контрольду организастаары.

Тудуг ажылының шынарынга кандыг чүүлдер салдарлыг болуп турарын илеткелде тодазы-биле көргүскен. Төлевилел-смета документазының сагывазы, тудуг ажылының шынарын кудуладып, тудуг ажылының технологиязын хажыдарынга чедирип, хөй санныг артык чарыгдалдарны болдуруп турар.

ТУДУГДА ажылчынарның мергежилиниң деңгели чогуур негелдеден куду. «Тыва тудуг» тресте ажылчынарның ортумак разряды план ёзугаар 3,1 болза, херек кырында 3,08. Специалистериниң талазындан белиг шыйыг-документацияны, тудугнуң норма, чурумун кошкак билир, ажылды кылырының технологтуг даралашкаан хажыдар чоруктар турган.

Ажылчын күжү болгаш акша-хөреңгини хөй санныг объектилерге быладарыры уламчылаан турар.

«Планнаашкынны экижидер болгаш будүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидеринге ажыл-агый механизминиң салдарын күштелирер чугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында ажылдың алыс түнелиг, будүрүлге күүзүү азы объективлериниң ажыглалга белеви тудуг организацияларының ажылының кол-ла көргүзүү болур деп доктаатқан.

Тудуг ажылынга дешпилгелиг чаа аргаларны шинээдип алганындан ажылдың шынары дорт хамаарылгалыг. Республиканың тудуг организацияларында бригадаларның керээлиг ажылдаар аргазы-биле 1980 чылда 18,6 млн. рубльдиң ажылдары азы тудугмонтаж ажылдарының ниити хемчээлиниден 35 хуузу кылдынган. Он бирги беш чылда керээлиг арга-биле кылырын 60—65 хуу чедирери көрдүнген. Ынчалза-даа ол арганы шүшпеп шинээдип турарын «Тыва тудуг» тресте 36 бригададан тозу, «Шагонартажстройда» чүгле пин бригада шилчээнин, а «Тыва сентелге тудугда», «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынында ыыдыг бригадалар шуут чогуур херечилеп турар-дыр.

«Тудуг материалдары» каттыжышкынының будүрүлгелеринде продукцияның шынарын экижидер талазы-биле ажыл чогуур деңнелде тургустунмаан.

Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводтарында будүрүлгениң технологиязын хажыдар, күш-ажылды организастааны четпес, ажылчынарның мергежили куду, кижилер-биле ажыл кошкак, техниктиг болгаш контроль киллистерге багай ажылдап турары продукцияның шынарын чогуур негелдеге чедир хандырбайн келген. Түүйбу болгаш чугайның шынары күрүне стандартының негелделеинге дүүшпес чоруктар хынаалаларлан хөйү-биле илеп турар.

«Тудуг кезектери» комбинаттың, «Тыва кодээ тудуг» трестиң, Ыяш ажыл-агый, Одаар түүл үлетпүрүнүң министерстволарының будүрүлгелеринде чазаныла кылдыларының шынарын хандырбайн келген.

КЫРХАПГААРАЛ лабораториязының, банкыларның талазындан будүрүлге технологиязын хажыктыкаңы, брактың болдурганы дээш тудуг материалдарды будүрүлгелериниг моон соңгаар негелде, хынаалаңы күштелдирери, экономиктиг шыгыны санкцияларны оларга опаастырары чугула деп, илеткелчи база чугаалаан.

Тудуг материалдарының будүрүлгелериниң ажылында улуг четпестерни илеткелчи тодаргай аналиэтеп, шүүмчүлээн. Кызылдың түүйбу заводу (директору С. Г. Красноперов), «Тудуг кезектери» комбинат (директору А. И. Антонов), Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы (директору М. К. Нагибин) хөй санныг продукцияны үрей кылып, хожудаашкынарны болдуруп турарын СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлелиниң шыгыны шүүмчүлеп, айыткан болгаш байдалды эдер, тудуг материалдарын будүрериниң көвүдедир, брактың эвээжедир дээш хемчеглерни боттандырып чорударын ук будүрүлгелериниң удуртукчуларындан иегээн.

Кызылдың түүйбу заводунуң директору С. Г. Красноперовтуң чугаалаанынга: техниктиг хынаалда кылдалын тургускан, лабораториянын чечелээн, продукцияның контроль үлегерин кылган; неделя санында продукцияның шынар хүнүн эрттирер болгаш оон-даа өске хемчеглерни ап турган, ноябрьдан эгелеп 75 маркавче элээп организастыг кирген.

Ынчалза-даа эрте дүшкен кышка чамдык сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалары белеп эвес болган. Кайы-даа ажыл-агыйларда чамдык кажаалар, чурттаала бажыңнары долузу-биле чылыттаттынмаан. Тудуг материалдары, шилдер, бажың, кажаа сыскыыр үүлдер, печка тударынга керек туүйбулар-биле эң кыска үеде хандырары негеттинин турар. Ылангыя «Ленинчи орук» совхозтуң сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының кышкы байдалдыг киргени дуу-ренчиг. Ук ажыл-агыйның төп сүт-бараан фермазының цехтери, бызаалардың тудугмонтаж ажылдары доозулбаан, ажиик-хаалгазындан соок өттүр хаа турар, электри чырыы чок кажааларда кирген. Ылангыя малдың чаш төлү сооктан, ол-шынтан баксыраан эгелээн. Бөгөй ажаалдаңың уржуундан, организас чок чоруктан ишек саалдазы ол совхозта үстүүшкүнге таваржыр чыгап келген.

Кыштаглаашкын эгелээн. Мал ажыл-агыйында таарымчалыг түүлдер, чедир кылдынмаан ажылдар улам көскүлеп апарган. Чыккылама, тос-тостуң соок хүннериге чедир санныг хонуктарның хүн база шак бүрүзүн ажыктыг болгаш шынарлыг ажыглап, 1981—1982 чылдың кыжында ниитиниг малын онча-менди ажырары парторганизацияларның, недээ Советтериниң, ажыл-агыйларының, малчынарның, хөй-ниити организацияларның дайынчы сорулгазы.

А. ОКСУР.

ШЫНАРНЫ ЭКИЖИДЕРИ—ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

Тудуг ажылының шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан тудугжулар хуралы Политчырыдыышкын бажыңынга болуп эрткенин дыңнаткан болгай бис. СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа хуралды ажыткан. «Будүрүп турар тудуг материалдарының болгаш тудугнуң шынары — хүннүң чугула айтырыы» деп илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш кылган.

«1981—85 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкынынарында» салдынган чугула сорулгаларның биреэзи чурттуң экономиказының улам ыңай хөгжүлдези, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидери болур.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге стандартизацияның ролю болгаш ужур-дузазы улам-на өзүп турарын илеткелчи демделээн. Бөгүн чуртта күрүленнин 23 муң. адырлар аайы-биле болгаш республиканың 175 муң стандарттар болгаш техниктиг негелделер ажыглатпыын турар. Продукцияның шынарынга болгаш оон будүрүүшкүнүн организастаарынга негелделерни тодарадыр норматив-техниктиг ол документилерни доктаамал ээде көрүп турары олардың эртем-техниктиг бедик денгелин хандырып турар.

Стандартизация — продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазының кол үндезини болур. Чуртта 10 муң ажыг будүрүлгелер ук системаны шинээдип алган.

Шынарны экижидериниң талазы-биле чамдык ажылдар тудугда база кылдынган.

Партия, чазактың документилеринде министерстволарны, ведомстволарны, тудуг организацияларын дараазында чүүлдерни кичээнгейге алырын хүлээндирип турар: ап турары төлевилел-смета документазының болгаш тудуг материалдарының шынарын контрольдаары; тудуг индустриязының будүрүн турары конструкциаларының болгаш кылыгларның белеңнин денгелин бед

«АЛДАН-МААДЫР» СОВХОЗ:

чер ажылының бедик культуразы дээш

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажылчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чер ажылының беримчелиин, тараа болгаш мал чеми культураларының дүжүткүрүн бедидер дээш хөй янзы ажылдарны кылып чорудуп, багай эвес көргүзүглерни чедип ап турарлар. Совхозта ылаңгыя суггаттыг черлерниң ажыглалын көскүзү-биле экижиткен болгаш районнуң өске ажыл-агыйларыныынга деннээрге, элбек дүжүттү чылдың-на өстүрүп, чидириг чок ажаап ап турар.

Ук совхозта суггаттыг черлерни канчаар ажыглап турарының дугайында материалдарны мооң адааңда парладывыс.

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕВИС

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, бо беш чылдың баштайгы чылында планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Ооң түңнелинде совхоз эрткен тос айларда мал продуктуларын күргүнеге садарының планнарын ажыр, азы, тодаргайлаарга, эът садарының планын 104 хуу, сүттүүн 109 хуу болгаш дүк садарының чыл планын 100,7 хуу күүсеткеш, районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка тинлекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, профэвилел болгаш ВЛКСМ райкомнарының шилчиир Кызыл тугу-биле шанчаткан. Ол бедик шаңналды совхозтуң ажыл-ишчилерин улам хөй-эът кирип, ооң-даа күженишкинниг ажылдаарын хүлээдиргеп.

Совхозтуң мал ажылдыглары ниитиниң малын эрткен кыштан багай эвес ажыргаш, ооң чаш төлүн-даа, баш санын-даа камгалап алыр талазы-биле элээн бедик көргүзүгнерни чедип алган. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 93 хураганы, эрткен чылдың ынчангы деңнелиниден 19 бызааны, 14 анайны хөйнү камгалап, доруктурган. Ажыл-агыйның Бора-Тайга салбырының Чечектиг хойжу бригадазы (бригадири К. Ооржак) төрүүр 100 хойдан-на 106 хураганны, Алдан-Маадыр салбырының Оргу-Шөл хойжу бригадазы (бригадири О. Монгуш) 103 хураганны менди камгалап, өстүргеп. Ак-Даш сүт-баразын фермазының коллективи сүт бүдүрер болгаш садарынга база-ла эки көргүзүглериг болуп келген. Үстүнде айыттынган коллективтер бирги чартык чылда республиканың ажыл-агыйларының, хойжу бригадаларының база сүт-баразын фермаларының аразында чарлаттынган социалистиг чарышка тинлээнериниң санына кирип, бирги чергенин диломнары-биле база 800-800 рубльдиг акша шаңналарыбыле шаңнаткан. А совхоз районнуң ажыл-агыйларының чарыжынга тинлээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, профовилел болгаш комсомол райкомнарының шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады алган. Ол-ла шаңналды Оргу-Шөл хойжу бригадазынга база тывысхан. Бо бүгү бистиң малчынарывыстың чүткүлдүг ажыл-ижин, ол эки түңнелдерни берип турарын дагын бадыткап турардыр.

Ол ышкаш совхоатуң чер ажылдыглары база-ла олардан чыдып калбайн турар. Ылаңгыя суггаттыг черлерни чөп ажыглаарынче онза чугула киҥээнгейни салып келгенинииң база бистиң хөй-хөй суггатчыларывыстың чыл бүрүде кара кыпсыл ажылдап турарының ачызында совхоз тараа болгаш мал чеми культураларынга чаагай дүжүүлүн чылдың-на өстүрүп келген. Эрткен беш чылда тараа культураларының дүжүүн бир гектардан-на ортумаа-биле 10,2 центнерни алган. 1980 чылда совхоз гектар бүрүзүнден 12,8 центнер дүжүттү өстүрүп, чер ажылынган 19 муң рубль оруглаиы алган. Бо чылдың каан-халының берге чайында безин бистиң хоочун-даа, аныяк-даа суггатчыларывыстың эрес-шудургу ажылдаанының ачызында бир гектардан-на ортумаа-биле 10,4 центнер дүжүт алдынган, азы нииитизи-биле 2122 тонна тараанны ажаап, шыгжамырда урган. Ол дээрге кижиниҥ, сүтиүн күжү-биле өстүргеи дүжүт-түр.

Бистиң совхозта чүгле райопда эвес, а харын-даа республиканга ол хире көргүзүгнү чедип алганынга хөй кижилер үлүүн киирген. Хоочун суггатчы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Алдын-оол Кызыл-оол бодунга бижыглаан 209 гектар черииҥ гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 17,5 центнер дүжүттү, азы нииитизи-биле 365 тонна кызыл-тасты болгаш арбайны өстүргеш, совхозтуң суггатчыларының чарыжынга тинлекчи болган. Ол ышкаш дүржүлгелиг суггатчылар Хөвалыг Серээ бижыглаан черииҥ гектар санындан 14,3 центнер, Хөвалыг Чыргал — 13,5, Хөвалыг Кошкар-оол — 13, Сергей Монгуш — 11,8, Донгак Дамдынап — 11,6, Хөвалыг Каң-оол — 11 центнер дүжүттү тус-тузунда өстүрүп алганнар.

Совхоз шупту 3840 га тарылга шөлдүг, ооң 2777 газы — суггаттыг. Чер ажылының культуразын бедидериниг база бир чүгула чүүл болза, хөрзүниүң хаттан, сугдан үредириҥге удур хемчегдерни ап чорудары болгай. Бисте бо талазы-биле кылдынган чүүлдер колдуунда чок дээрзин дөрт чүгаалаар апаар. Хөрзүниүң кырында чемиштиг каңдың шуурган, хаттар ап, доозунуҥ казыргылар кылдыр бөөлдеп чорудуп турары-даа, хар, чаъс сүүнүң, шөлдерже агыскан суггат сууның сүре шаап, үреп турары-даа хевээр. Ооң кол-ла чылдагааны ажылагыйның хөрзүн эрозиязынга удур техника-биле ам-даа хандыртынмааны болгаш чалгынныг андазыннар-биле черниҥ шириин аңдара чардырып, тарып турарывыста. Ынчангаш чоокку чылдарда эрозияга удур техниканы бүрүи четчелеп, чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын комплекстиг шиҥгээдип алыры эң чүгула сорулгаларның бирээзи болуп турар. Бо талазы-биле чамдык хемчегдерни ап, ылаңгыя эрозияга удур техника-биле совхозту дарый хандырарын төрээниҥ көөр дугайында дилеҥни районнуң болгаш республиканың удуртур органнарынга кылган бис. Ол ышкаш бистиң шөлдеривиске черни суггарарының, тарылга эдилештиргезин чорударының, хөрзүниҥ болбаазырадырының, чемиштидилгелерни ажыглаарының эртемге үндезилээн сүмелерин бөзрии болгаш өске-даа чүгула айтырыгларны шиитпирлээриҥге дузалажырын Тываның мелиорация талазы-биле дуржулга станциязының база Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының эртем ажылдакчыларыңдан база катап дилээр бодап турар бис. Ол айтырыглар мооң мурнунда-даа тургустуиуп турган чүве.

Ынчангаш совхозтуң суггаттыг черлерин улам беримчелиг ажыглаар төлээде, моон соңгаар хөй ажылдарны кылып чорудары негеттиниң турар-дыр. Ол айтырыгларны болур-чогууру-биле шиитпирлээри ажыл-агыйның удуртукчуларының, ында партия организациязының, кедээ ажыл-агый будүүлгезиниде ажылдап турар коммунистериҥ, бүгү чер ажылдыгларның бедик хүлээлгези, харыысалгалыг хереэ болур.

Д-Б. ОНДАР,
«Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары.

Чээрби ажыг чылдар иштинде суггатчылап ажылдап келгеш, сугнуң күжү, ачызы-биле элбек дүжүттү өстүрүп алганымда-ла «Амыдыралдың үндезини — черде, сугда, хүнде» дээн улустуң мерген өстерии сактып кээр мен. Шынапла, сугну, суггаттыг черни эки, ыш ажыглаар болза, кайдыг-даа каан-халымны үеде хөй дүжүттү өстүрүп ап болур дээрзи кымга-даа билдингир.

Эрткен чай чер ажылдыгларга кончуг берге болган. Чамдык ажыл-агыйларның муң-муң гектар шөлдерге тараан тараа, сигени кайдаашкынзан кадып, кургап, чүве үнмейн барган болгай. Бистиң совхозтуң тарылга шөлдери колдуунда суггаттыг болганындан база суггатчыларның карак кызыл ажылдан келгенинден, өскелериии ышкаш, оиза улуг когаралга тавариышпадывыс. Тараанның ортумак дүжүүн гектар бүрүзүнден 10,4 центнерни, хөй чылдыг сигеннерни чамдык участоктардан 31,6 центнер чедир алганывысты багай эвес түңнел деп санап турар бис. Бодум бо чайын үш эштиг 209 гектар кызыл-тас болгаш судa шөлүн суггарып чайлаан, бир гектардан-на ортумаа-биле 17,5 центнер дүжүттү алган бис. Бо хире дүжүттү канчаи өстүрүп ап турар бис деп айтырыгга харыылавышаан, бистиң совхозта чер суггарар ажылды канчаар организастап турарының дугайын чугаалап, бодумнуң хүүда дүржүлгамдаи-даа чамдык чүүлдерни юөргүзүп керейн. Ылаңгыя аныяк суггатчылар моон чамдык ажыктыг чүүлдерни билип алыр боор деп өлегээн айык мен.

Суггатчы кижи чазын доңгэрип, хемнер аштың бээрин маңап орбас болгай. Март ай үнерге-ле бистиң ажылывыс кидиң түлүк эгелээр: бутасумуларны аштап, чайындылаан сарыг-сугну шөлдерже аксын бадырары-биле дошту шаптылап киирип бис. Чүге дээрге элбек дүжүттү өстүрүп алырда, эң-не кол чүве часкы суггатты ой-шаанда шыпарлыг чорудары. Ол дугайын мен кана-даа, кымга-даа катап-катап чугаалап чоруур кижи мен. Черни эң баштай суггарарда, сугну ооң кыры-биле аксып, өттүрүп кагбайн, а хөрзүнче хандыр сиҥирип суггарганындан күскү дүжүттүң салым-хуузу кол чергези-биле шиитпирлеттипер. Бис часкы суггатты апрель ортан үезинден эгелээш май төңнүзүнде доозар чанчылдыг бис. Суггарган аңгысты күргатпайн, дораанна аңдарган, хоюглап, дескилээш, үрезиннерни чогуур агротехниктиг негелдерге дүүштүр шыпарлыг чажары оиза чугула дээрзин бистиң тараажыларывыс утпайн турар.

Часкы тарылга доозулган соонда чайты өзүм суггадын 6 айның 10-дан эгелээш, 7 айның 15-ке чедир чорудуп турар бис. Шилип алган бо хуусааларывысты колдуунда чыл бүрүде өскертпейн келген бис.

Өзүм суггарылгаларын чорударда, ынчан элээн элбекшип келген сугну аттыктыр аксын, далажын черле болбас. Оон башка ол хөрзүниүң кырында чемиштиг каңдың төккен чемиштидилгелерни, харын-даа чажын каан үрезиннерни сүре шаап, шокардан кааптар болгай. Аныяк суггатчыларның киҥээнгейин олче утландырып турарывыстың бир чылдагааны-даа ында.

Биске каан-халының бергеда үеде суг чедишпестеп, суггаттыг черлер ону чедир албайн барган таварылгалар турбаан. Үүге дээрге сугну эвено, суггатчы бүрүзүнге өйлеп хуваап берип, ону үргүлчү контролдап турар тускай кижи бар. Ооң сөглээн сөзү биске дүрүм. Черде, ынчаш, суггаттың бүгү ажылдарын организастаарынга, сугну шын, ажыктыг чарыырынга хоочун гидротехник (ам совхоз директорунуң мал чеми белеткээр ажыл талазы-биле оралакчызы) Ч. Ооржактың киирии келген үлүүн бистер бедии-биле үнелеп турар бис.

Тараа, мал чеми культураларның бедик дүжүдүн чангыс-ла суг күжү-биле өстүрүп ап турар бис дээр болза шын эвес. Маңаа одекти, минералдыг чемиштидилгелерни негелде ёзугаар ажыглап турарывыс улуг рольдуг. Чазын суггарган чер бичии-ле курган, трактор дүшпес аңаарга, механизастаттынган тускай звеноолар оларны чаштырып эгелээр болгаш ук ажылды шынарлыг чорударынче чугула киҥээнгейни салып турар. Хөрзүниүң үүшүп-дүжүткүрүн уягаттырарынга шын ажыглаан чемиштидилгелерниң беримчези дыка улуг дээрзин бисте кижи бүрүзү эки билир болгаш болунга бызыглаттынган шөлүн эки чемиштидилге алыр дээш хөлчок кызар. Чаңгыс-ла четпес чүве чүл дээрге, черге төккеп грамм, килограмм чемиштидилге бүрүзү чогум кайы хире немелде дүжүттү берип турарыл дээрзин хынап, санап үндүрбейн турарывыс.

Бистиң совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемнигнери суггат ажылынче онзагай киҥээнгейни салып, бистерии техника-биле, күүректер, щиттер, суг иднктери, хол харталары дээш ышкаш дериг-херекселдер-биле, хөп-биле чыл бүрүде четчир кылдыр хандырып, чурттаар майгыннарны берип, аъш-чем-биле үзүктел чок эки хандырып турарын база катап айтыр бодай-дыр мен. Ол бүгү таварымчалыг байлалдарны тургузуп берип турары бистиң ажылдаарывыска улуг дөгүм болуп турар.

Совхозтуң суггаттыг шөлдери хөй болганындан суггатчылар чедишпейн турар болгаш, кижи бүрүзү нормадан ыраакта ажыл ажылды кылып турар. Чижээ, бистиң звеноуң кежигүн бүрүзүнге 30 гектарның орнугга 50 гектар онзажыл турар. Ынчангаш аныяк суггатчыларны өөредип, белеткээринче совхозда-ла, бистер, хоочун суггатчылар-даа, доктаамал сагыш салып турар бис. Бистиң кижи бүрүвүс 2—3 чедир аныяк суггатчыларны дагдынган, арга-дүржүлгазын дамчыдып берип, мергежилиниге өөредип турар. Ховалыг Серээ, Ховалыг Чыргал, Монгуш Бызыгнаа, Сарыглар Доткан-оол, Ховалыг Кошкар-оол дээш өскедээ дүржүлгалыг суггатчылар хөй-хөй аныяктарны суггат ажылынга ижиктирип, өөреткен. Мен бодум база чыл санында-ла аныяк оолдар-биле ажылдаар кижи мен. Бо чайны кады суггатчылап чайлаан эштерим Виктор Ооржак, Мерген Ондар, Коля Ховалыг оларның кайызы-даа онза ажылгыр, кежээ-кызымак эрлер болду. Ынчангаш ажылывыс түңнели-даа багай эвес болганы ол-дур.

Чарыш — будүүлгенин бырааы дээр болгай. Бистиң совхозта ол дугайын база үүпайн турар. Суггатчы звеноларның болгаш түс-түс кижилериҥ аразынга чарышты багай эвес организастап, ооң түңнелин бөлүп, чеди хонуктан доктаамал үндүрүп, мурпакчыларны шаннап, мактап келген. Ол бистиң түткүдүг, сонуургалдыг ажылдаарывыска улуг идиг болуп турар.

Ынчангаш бистиң совхозтуң суггатчылары, чер ажылдыглары партияның XXVI съездиниң салган сорулгаларын ажыл-херек кырынга боттандырбышаан, моон-даа соңгаар улам кызымаккай ажылдап, суггаттыг черлериҥ ажыглалы ооң-даа экижидер, беримчелиин бодидер дээш чүткүлдүг турчурупга бүзүрелдиг.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
суггатчы, 1981 чылдың социалистиг чарыжының тинлекчизи.

ТЕХНИКАНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР БОЛЗА...

Чер ажылының культуразын бедидип, ооң беримчелиин улгаттырарынга кедээ ажыл-агый техниказын чөп ажыглаары улуг рольдуг. Ылаңгыя техниканы хову ажылдарынга ёй-шаанда эки белеткеп, ооң ажыглал, кадагалалын экижидеринче чогуур киҥээнгейни салып турар ажыл-агыйларда чер ажылының байдалы база-ла багай эвес болуп турары билдингир. Ол дугайын мурнакчы ажыл-агыйларының дуржулгазыг-даа бадыткап турар-дыр.

Мурнуку чылдарда бистиң «Алдан-Маадыр» совхозка машина-техниканың ажыглал, кадагалалының деннели шоодулга эвес турган. Совхозкадаа, Сельхозтехниканың Чадазында каттыжышкынынга-даа чамдык тракторлары, ооң-даа техниканы шыпар чок, септээнинден сезонуут ажылдар үезинде оларның үрелир, аиаа турар чоруу хөй болуп, үвелиг үе-шактыы хаслас эрттирип турган тавариыларывыс эвээш эвес. Ол ышкаш чолаачы, механизатор чамдык эш-өөрүнүң талазынан эдилээн машина-техниказын камнавас, кайы хамаанчок халдып турган, болза үреп алган болур, иоичуг чай-шөлээн чок ажылдар үезинде болганчок-ла септеттинген, кылдынган турар чоруктар хаая эвес турган. Ооң түңнелинде чамдык машиналар ажыглаар хуусаазы четпээнде-ле тоймаглаттынып, үндүр бижиттинип-даа турлу.

Совхозтуң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары техниканың ажыглал, кадагалалын чүрүмчүдүп, экижидер дээш чүткүлдүг туржуп, хөй янзы ажылдарны кылып чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Ол күженишкинниериниң хаслас барбайн турарын совхозта чүк машиналарының, тракторларның, комбайнарның болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа техниказының ажыглалының кескүзү-биле экижизии хереченип турар. Ылаңгыя чүк сеөртүг машиналарның, дугуйлуг тракторларның янзы-бүрү чылдагаапнардан, үреливишкиннерден аиаа турар чоруу кызырылган.

Кедээ ажыл-агый техниканың ажыглалының эки азы бегайын сезонуут ажылдар үезинде көөр болгай. Мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын, ылаңгыя шпатоачуларның аргазын өөренип көрүп тургаш, тарылганың болгаш ажаалданың комплекстиг отрядтарын тургузуп, бар тракторларны, комбайнарны чүгле ийи эдлетге ажыглаарын чедип алган бис. Ооң уламыидан күш-ажылдың будүүлгүлүүдээн болгаш өстүрген дүжүдувусту өскенин дузазы чокка, бодувустуң күжүвүс-биле ажаап ап турар бис. Сезонуут ажылдар үезинде септелге звенозу, техниктиг ажаалда машиназы отрядка туда чоруур болгаш кайы-бир тракторнуң азы комбайнының кандыг-бир кезээ үрели берген болза, эдикчи мастерлер оиза дорзан кылып бериптер. Ынчангаш техниканың үреливишкиннерден аиаа турар чоруу эвээш.

Техниканы камнаг эдилээри, будүүлгүлүүт ажылдары, кыпар-чаар чүүлдерни камнап алыры дээш социалистиг чарышты механизаторлар ортузунда калбарткан. Аиаа идепкейлиг киржин, башкарган машина-техниказын эки эдилеп чоруур кижилер бисте хөй. Совхозтуң дуржулгалыг чолаачызы Ооржак Октен эртжен тос айларда 3 тонна 106 кг бензинни, чолаачы Сарыглар Бора — 2 тонна 900 кг-ны, Күулар Киров — 2 тонна 433 кг-ны, Ооржак Очур 1 тонна 612 кг бензинии камнаи, социалистиг чарышка өскелерни мурнаанар. Монгуш Эрес-оол, Ховалыг Сарыг-оол, Ондар Эрес-оол, Монгуш Девер-оол, Ондар Мартаа дээш ышкаш мурнакчы трактористерни, комбайнерлерни совхозта мактал-биле адап турар.

Мен бодум ам 20 чыл иштинде трактористеи ажылдан келдим. Ол үеде үүле ийи трактор мунганым бо. Баштайгы он чылды МТЗ-5-ке ажылдап эрттирдим. Ам МТЗ-52 трактордa ажылдап база ол чыл хире капитал септелге чок мунуп келдим. Кижи бодунуң башкарган техниказынга камныг, хумагалыг болзурга, ол чежеге-даа баар чүве болдур ийин. Ынчангаш аныяк механизаторларны чогум-на ынчаар кижизидип, өредиринче бистер, хоочуннар, сагыш салып турар бис.

Септелгени ёй-шаанда эки шынарлыг кылып ажыры кандыг-даа техниканы эки ажыглаарының магадылады болур болгай. Бисте септелгеде ажылдап турар механизаторларның, септекчилериҥ ажылын шын организастап, кыжын, чайын оларның ажылдаарынга таармычалыг байлалдарны тургузарынче киҥээнгей багай эвес. Септелгеде звенолар, түс-түс кижилер аразында чарышты беш хонгаш-ла түңнеп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Сезонуут хову ажылларынга ажыглаар техниканы бүш бурунгаар эки септен, белеңнииң шугумунга тургузуп алырынче хөй күштү меенизери чакчыл болган. Ол багай эвес түңнелдерни берип-даа турар. Чижээ, келир чылдың часкы тарылгазынга ажыглаар трактор андазынары, культиваторлар, селькалар дээш өске-даа көөрүт машиналары, бута-сумун аштаар, казар техника ам бүрүн белен.

Ажылда бар эки түүлдер-биле чергелештир чамдык чедир шиитпирлеттинмээи айтырыгларның барын айтыр ашаар. Машина-трактор мастерскаязының совхозта мынчага чедир туттунмаанын кышкы үедө септелгени шыпкын чорударынга шаптыктап турар. Ам сепселге кылып турар чернивис — гаражтың иштии эртенги шектарда ажылдап үнген машиналар ыжы дола бээр. ынчангаш аиаа ажылдаары берге боор-дур. Анты мастерскаяны түдүп кылырын дүгеледири эң-не чугула болуп турар.

Ол ышкаш бистиң совхозта көрзүниүң чемиштиг кадының хаттан, сугдан үредир чоруу уламчылаывыпаан. Ооң үржүүндан чер ажылының культуразы чавыс болуп, суггаттыг черлериҥ ажыглалы ам-даа чогуур деннелиие четчейн турар. Ынчан бистиң амгы көргүзүглеривис ооң-даа бедик болуру чугаажок.

Ш. ОНДАР,
механизатор. Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчиаи.

СУГГАТЧЫЛАР

Серээ Маңзыр-оолович чайгы дүниүң дуваарган изииниге үдүп чадап, ол-бо быктынче андарлыш, шимчеп-ле чыткап. Ооң удаан улустуу оттурбазыбиле оожум тургаш, даштыгаа үниүп кээрге, чөөн чүктеи дың халазы чаа-ла агарып орган. Дээрге бичии-даа булут чок. «Ам база кончуг изиг хүн болур-дур аа. Черни эки суггарбас болза, кургаар-ла-дыр» деп, ол бодангаш, эртенги серииниге ажылдап үнери-биле сеткили далажы берген. Ол үжеи ажыг чылдар иштинде суггатчылап, үргүлчү-ле ажык дээр адаанга ажылдап келгеш, агаар-бойдустуң янзыбүрү өскерлиишкиннерин ооң баштайгы демдектериниден баш бүрүнгаар даап билип аптар кылдыр өөренип алган.

Удаваанда чер чыраан, эртенги чем-даа белен болган.

— Богун база дыка изиг болур-дур. Кызыр ажыл-даа хөй-ле — дээш, хүнелиниң рюкзакка суктушаан, ооң-биле кады ажылдап үнеринге белеткеии берген дузалакчыларынче — кадайы биле өглүүче көрген. Чүчүгүр Кенден-Ламзевна дүүн хүнзедир ажылдааш, мырыкай кежээ чаныш кээп, мөгеп-түрупканындан ол дораан аштаар-даа харык чек болгаш, үштүп каашкан резина идиктериниң малгажын чүп, аштаап, киир тепкилеп алган. Ол Ак-Даштың шоолуг-ла берингир эвес шөлдериниден тараа, сигеи өстүреринге назыныиың улуг кезиии берген болгаш чылдың-на чер, сүт-биле «хүрежип» чайлаар, суггатчы ашааның оң холу, идегелдиг дузалакчызы болуп келген база-ла дүржүлгалыг суггатчы. Ол дерт оодду, дерт кысты төлептиг кижилер кылдыр өстүрген эргелиг ие. Ам оларның бирээзи — доску классчы Чечен-оолдуң адазы-биле кады ажылдап чоруурунга белеткеиин турарын көрүп, честеи-биле кады дүнеге чедир ажылдаашаи, шөлде майгында хонган Геннадийни сактып, оолдарының ажылгыркызымак болганынга сеткили өөрүп орган. Ол тараанында дашкаар үне бергеи Чечен-оолдуң:

— Трактор келди, ачай! — дээн үиү дынналган соонда, кожуулуг «Беларусь» соига дужунга доктаай дүшкеи.

Ыйылак, Кара-Тал — «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырының суггаттыг шөлдери. Мында үш кезек черде кызыл-тас, арбай, сула тараан 74 гектар черни Ховалыг Серээнии өг-бүле звенозуйга быжыглаан.

Суурдан үнген улус суг чоогунда чыраалар кыдыында одаанга чедип кээрге, майгын хөп болган: анда хонган эрлер шагда-ла ажылдап чоруй баргап. Аалче хүнезиннеп киргеп, озалдап кээп, черге хонган аштерии эртенги чем чоокка үндүргеиинге Серээ Маңзыроолович хөлчок хомудап, «трактор орайтаваи болза ажырбас чүве» кылдыр иштииде боданган.

— Сеп маңаа артыш кылган, оолдарга шайдап хайындырып, чемден белеткээр-дир сеи ийин — деп, ол кадайынга чугаалаап, оглуи эдерткеш, ажылдап чорупкап. Чүчүгүр Кенден-Ламзевна одагга арткаш, дораан-на от салып, паштанын киришкеи...

«Алдан-Маадыр» совхозтуң тарылга шөлдериниң хөрзүниүң шынары өскелерии-биле дөмей-ле. Бүргат хову зоназы. Доозуннуг, казыргылыг күргат хаттарның өруу. Ынчалзажок совхозтуң чер ажылдыглары боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле чаштап безин үнмейн чыткан сайырам черлерден ам тараа, мал чеми культураларының албек дүжүдүи өстүрүп ап турар. Ол дээрге чүиүн-даа мурнунда суггаттыг черлерни чөп ажыглап турары-биле чедип алдынган. Совхозтуң удуртукчулары, специалистери суггатчыларның ажылын шын организастаарынче улуг киҥээнгейни салып турар. Ол күш-ажылдың будүүлгүлүүнгеге, улустуң кызымаккай ажылдаарынга эки салдарлыг болуп турар. Ооң уламыидан ажыл-агыйда суггаттыг черлерниң ажыглалы хөлчок эки жээп. алдан-маадыржылар эрткеи чылын болгаш бо чылдың тараа, мал чеми культураларның районда эң хөй дүжүдүн өстүрүп алганнар.

Үстүнде бижиттиигеи эпизод дээрге кандыг-даа казы-халың чылдарда боттарының карак кызыл күш-ажылы-биле элбек дүжүттү өстүрүп, совхозтуң алдар-адын көдүрүп турар хөй-хөй суггатчыларның бирээзиигe Серээ Маңзыроолович Ховалыгның ажылгыи бир хүнүиүң эгези-дир. Ол ынчаар эрес-шудургу ажылдап чоруурундан аңгыза, бодунуң мергежилиниге хөй-хөй аныяк кижилерни, ооң иштииде оолдарын өөреткеи. Оларның бирээзи Геннадий Ховалыг ам суггат ажылының чажыттарын адазындан дүдак чок билир апарган. Мурнакчы звеноиуң өске кежигүнү — Сарыглар Кара-оол база-ла дүржүлгалыг суггатчы.

Олар бо чылын суггарып чайлаан участогунуң гектар бүрүзүнден 15,5 центнер дүжүттү алыр планын 19,6 центнер кылдыр күүседип, иинтизи-биле 145 тонна тараины совхозунга өстүрүп бергеи. Ол дээрге суггаттыг черден ап болур дүжүттүн кыыгаары эвес дээрзин звеноиуң кежигүннери эки билип, он бирги беш чылдың ийиги чылында ооң-даа хөй дүжүттү өстүрер сорулганы салганнар.

Х.-К. МОНГУШ.

«Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары! Көдээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидинер!

Тараа будүүлерин көвүдединер! Черни, техниканы, чемишчидилгелерни ажыл-херекчи ёзу-биле ажыгланар!

Келир чылдың дүжүдүнче улуг кичээнгейни болгаш сагыш салыышкынны угландыраалы!»

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл ооиза СЭКП ТК-ниң Кыйыырыларындан).

Тараа ажаалдазында комбайнар.

Бо арынны бистиң корреспондентилеривис Х-К. МОНГУШ, С-Б. УИНУКЭЙ парлалтага белеткээн.

Кооператорларда

ХАНДЫРЫЛГАДА ЧЕТПЕСТЕР

Кур-Чер суурнуң магазиннеринде аъш-чем аймаа бараанарының ассортиментзинде четпестер дугайында чугаалаксадым.

Хун бүрүнүк эң чугула бараанары безин чамдыкта делгиларге көзүлбестей бээр. Сүт, сүттен кылган чем улуг-даа кижилериик бичиилеринг-даа кол чеми болур болгай. Ол бисте ховар. Эрткен чалын харын ында-хаяа кээ турган чүве, ам шуут магазиннерге кирбестээн. Кургаг сүт, дагаа чуургазы кирее-даа чедиишпее. Ол харын ындыг ыйнаан, песочник, пряник аймаа безин чамдыкта магазиннерге үстү бээр.

Суурнуң чурттакчы чоюунуң хлебке херегделиң Бай-Хаактың хлеб заводу хандырып турар. Заводтуң хлевиниң шынары багай. Хлебти оон сөөртүрү бо-ла үзүктели бээр. Садыл алган хлебти кезерге үүрмектелип текүүрү хөй. Хайыраан хлебтиң улуг кезии ынчаар төтчеглеттиниң каар. Хомудаачыг болбайн канчаар. Оон-биле кады суурнуң чурттакчылары далганы доктаатказ норма бүзүүаар садарын күзеп турар.

Столоваявыстың ажылынга хамаарыштыр четпестер бада бар. Меңюга өскерилгелер шоолуг-ла болбас, көөрге-ле ол-ла чемнер болур. Аъш-чемнин ассортиментизи үзөөлээр. Оон кол чылдагааны — аъш-чемни эдбекшидип, оңу кижилериң сеткилинге таарыштыр белеткээринче шоолуг кичээнгей угландырбайн турарында. Поварларның профессионал мергежилин бедидер айтырыг ажылчын кооперациязында четпес тургустунган.

Кур чер суурнуң чурттакчыларын хун бүрү херегделиң аъш-чем бараанары-биле хандырып турарында четпестерни үстүнде айттым. «Тинилге» совхозтуң ажылчын кооперациязының баштаар чери оңу канчаар көөрирги?

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

МЕНЮДА БАР...

Хандагайты суурга район иштинге ыңай-бээр аргышкан кижилер үстүр эвес. Чорук кижизи черле ындыг столоваядан чемненир. Районнуң көдээ суурларындан келген кижилер Хандагайты суурнуң столоваязынга келир. Маңаа келген кижилериң столоваяның ажылдакчылары канчаар хүлээп ап турарыл?

Ниити чемненилге чер бүрүзүнге келген кижилер кандыг чем ап чиирин ында тургустуган меню ёзугаар көөр болгай. Бо столоваяда меңюну тургускаш, аскан. Ол ёзугаар садыл алыр чемни, көрүп алгаш, оңу алыр дээш чугаалаарга ол чем чок болур ийикпе, азы төнүп калган болур. Чок азы төнген чемнерни меңюга киирбейн, шыйыш каапса кандыг деп. Аңаа хамаарыштыр хомудалды чемненип келген кижилерден бо-ла дыңнап болур. Оон-биле кады үрелип баксырай берген продуктулар-биле, чижээ, зът-биле чем кылыр таварылгалар база бар.

Хандагайты суурнуң столоваязының ажылында ындыг четпестер бар. Оңу чайладыр хемчеглерни райпо баштаар чери ап чорудар боор деп идегээр бис.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Совет Эвилелиниң болгаш Йемен Араб Республиканың удуртукчуларының аразынга чугаалажымышкыннарының түңнелдери, Кремльге болган дүштеки шайлалга үезинде СЭКП ТК-ның Чингине секретары-ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ИАР-ның Президентизин А. А. Салехтиң чүүлаалары делегей парлалгазының кол кичээнгейинде турар.

Чоокку Чөөн чүкте амгы дүшкүүрлүг байдал дээш харыысалга АКШ-ка болгаш Израильге онаажып турарын совет удуртукчу айтыкан-дыр деп, Венгрияның «Непсабадшаг» солуну бижээн. Чөптүг чорукту-ун идеалдарын үнелээр болган Чоокку Чөөн чүкке бижыг тайбыны күзеп турар бүгү кижилер-биле кады ажылдажырынга Совет Эвилелиниң беленин Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын чылдырарын совет удуртукчу база катап саналдаан болгаш оон киржикчилериниң санын көвүдедирин сүмелээн-дир деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. АКШ-тың болгаш Израильдиң «стратегтиг дээр кады ажылдажылгазы» арабтарның ханын төп, үрегдээшкинчерни болган ажыг-човуланы оларга таварыштырып турарын ол демдеглээн. Египеттиң иштики хереқтеринге холгаарлап, Ливияның айыл чок чоруунга кыжанышкынны тургусканы дээш Американың Каттышкан Штаттарын Л. И. Брежнев буруудаткан.

Тайбыңга ынак чурттарның болгаш улустарның күчүлүг агыышкын кылдыр сырый холбаштырган идепкейлиг күжениишкиннери-биле чаа дайын кыпсынчыларының калчаалыг планнарын сый шаап, енчүк-чөңгээлерниң өөскүдүкчүлерин болгаш делегейге тергиндедче чүткээннерни кынчыктырбайн, улустарның эргелерин болгаш чер кырынга тайбынны черле камгалап ап бодурун Л. И. Брежнев мегдеглээн-дир деп, Польшаның «Трибуна людз» солуну бижээн.

КНО-НУҢ ЧУГУЛА РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. «Амгы болгаш келир үениң салгакчыларынга Черниң бойдузун камгалап арттырары дээш күрүнелериниң төөгүлүг харыысалгазының дугайында» резолюцияны КНО-нуң Кол Ассамблеязы бадылаашкынарын ажок хөй пуруузу-биле хүлээп алган. Ассамблеяның хун айтырыынга ол айтырыгны Совет Эвилелиниң инициативазын ёзугаар бир-ле дугаарында эрткен чылгы сессияга киргеп.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрер чоруктуң күштелиишкини бойдуска, үнүштерге болгаш дириг амытаннар аймаанга өлүмнүг салдарын чедирип турар деп, резолюцияда демдеглээн. Боо-чепсекти эңдере бүдүрер чоруктуң айыллыг үржуктарындан бойдусту камгалаар, шериг ажыл-чорудулгазының эң айылдыг хевирлерин кызыгаарлаар болгаш хоруур талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни күрүнелер алырын көрээн сүмелерниг илеткелди белеткээрин доозарын КНО-нуң чингине секретарынга Ассамблея дагаар турар.

Шериг ажыл-чорудулгазының бойдуска бак салдарынче КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ам болур тускай сессиязынга улуг кичээнгейни салза чогуур деп, ГДР-нин төлөөлекчизи Г. Отт шиити хуралга чугаалаан. Химиктиг болгаш радиологиктиг чепсекти хоруурунуң, массалыг узуткаашкынның чепсээнин чаа хевирлерин болгаш системаларын ажылдап кылырын сокеадырының мырынай эргежок чугулазын ол айткан.

Экологиктиг кол айтырыларны хандыр шиитпирлээри боо-чепсектерни эңдере будуреин соксатканының байдалдарында харын болдунар аргалыг деп, болгар делегат онзалап демдеглээн.

Совет төлөөлекчи В. Ф. Петровский геофизиктиг дайынның методтарын, дайынга ажыглаар сорулга-биле бойдуска, сугнуң физиктиг ботшынарыга, агаарда электриктиг хеделиишкиннерге салдар чедирериниң аргаларын өөренип көрүп турар апарган ынчалыг чоруктарже кичээнгейни утпадыргаан. Боо-чепсектиң чаа хевирлерин ажыглаар чорук аажок улуг каражка-кө-гаралдарга чедирип болуруун ол онзалап демдеглээн. Чижээ, бир килотонна күүлүг нейтроннуг бомбаның 200 метр бедикке частыышкыны 330 гектар шөлге үнүштерниң хой-хой хевирлерин, 490 гектар шөлге дириг амытаннарның болгаш куштарның хой-хой хевирлерин узуткап каапкан болур.

Кижи төрелгетенниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң хамаарылгалыы хой-хой айтырыгларны шиитпирлээринге боо-чепсекти эңдере будуреин кызыгаарлаар талазы-биле боттуг балымнарны ылыбайн тура кордал салып болбас. Ол сорулгаларны чедип алыр дээш Совет Эвилели бүгү күрүелер-биле тодаргай кады ажылдажырынга белеп дээш, совет төлөөлекчи чугаалаан.

(СЭТА).

«СОЦИАЛИЗМ БИЛЕ ТАЙБЫҢ ЧАРЫЛБАС»

КАРАКАС. (СЭТА-ның корр.). Марксизм-ленинизмиң чугула айтырыгларынга болгаш эртемниг социализмниң делегейге өзүп турар атаалдарының айтырыгларынга тураскаадып, ында ажыттынган делегей чымыжын «Боттуг социализминиң бүгү делегейге ужур-дузазы» деп адаар.

Оңу Венесуэланың Компартиязының болгаш өске-даа элээн каш чөөп үзелдиг политиктиг организациялардың, а ол ышкаш калбак хөй-шиитпиниң төлөөлекчилериниң эргелекчи саналы-биле «Социализм биле тайбың чарылбас» деп кыйгырыг-биле эртип турар. Оон ажылында даштыкы аалчылар — ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, Кубаның болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелериниң, чамдык латин-америк чурттарның коммунистиг партияларының делегациялары киржип турар.

Венесуэланың Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Эдуардо Гельегос Мансера бодунуң чугаазынга улустарның ядарал-түргедерииң болгаш ажыг-човуланыларының кол буруузу кижи төрелгетенге хоозуралдыг дайын-биле кыжанмышаан, революстуг күштерниң шаап халдаашкынныг чалгынга шаптыктаарын ораалдажып турар америк империализмже болурун демдеглээн. Тайбың дээш демисел национал хамаарышпас чорукка бодунуң эргезин эрес-шудургузу-биле камгалап турар Латин Американың бүгү улустарының база хөрөө энаргааның оратор онзалап демдеглээн.

Е. АЛЕКСЕЕВ.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНГЕ УДУР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың хамааты ужар түүл шугумнарының диспетчерлериниң профэвилелин амгы үеде херек кырында дүжүргеп болуп турар. Ол профэвилелинге удур каржы шиитпирни Рейганның администрациязы үлээп алган болгаш ужар түүл диспетчерлериниң эргежыын камгалаар база эргечагыргалар-биле чугаалажыышкыннар кылыр ооң эргезин казаан. Ол шиитпириң күүселдезин түр када соксадыр дугайында адакы султуң доктаалын Вашингтонда хомудал сайгарар суд күш чок болдурган соонда Рейганның администрацияның шиитпири хоойлу кылдыр күштүг болган.

Ажыл төлевирин бедидер болгаш күш-ажыл байдалдарын акыжидер дугайында переделдени деткивишаан, август 3-те диспетчерлерниң чарлаан ажыл соксадыышкының болдурбазындан ойталаны дээш профэвилелинге удур дерзин шиитпирни америк эрге-чагыргалар хүлээп алган. Ак бажын ажыл соксадыышкының «хоойлуга дүүшпес» деп чарлаан болгаш ажыл соксатканнарны дерзин шаажылалдарга таварыштырган. Профэвилелиниң 70 хире активчилерин судка киирген. Профэвилелиниң банкыларынга шыгжаан акша-хөрөнгилерин хавырган.

АКШ-тың суд эрге-чагыргалары ажыл соксатканнарга улур административтиг каржы хемчеглерни база алган: 11,5 муң кижини ажылдан үндүрген болгаш күрүне албан черлеринге оларның ажылдаар эргезин казаан.

АГРЕССОРЛАРНЫ ОЙТУР ШАПКАНЫ

ЛУАНДА. (СЭТА). Анголаны Хостаарының Улусчу Чепсектиг Күштери-биле (ФАПЛА) Мурнуу-Африка Республиканың Мурнуу Анголада Кунене можуузунде шуруун кирип келген шериглериниң аразында шыгыыы тулчуушкуннар чоруп турарын Ангола Улус Республиканың Камгалал министерствозунуң ында парлаттынган медеглелинде чугаалап турар.

Мурнуу-Африка Республиканың эрге-чагыргазының хоойлу-дүрүм чокка эжелеп алганы Намибия-биле кызыгаардан сонгу талазында 200 километр черде турар Кахама хоорайны эжелеп алыр дээш сөөк-язы ылгакчылары ораалдажыышкын кылып турар. Онжива болган Шикуссе хоорайларның районунда дайын вертолёт десантызын октаанын министерство айыткан. Мурнуу-Африка ужар түүл ийи хун дургузунда Уила—Кахама аразының оруун соксаал чокка бомбалаан.

ФАПЛА-ның дайынчылары дайынга ойтур шавыышкынны таварыштырып турар. Тулчуушкуннар түңнелинде «Импала-2» дээр ийи самолёт болгаш «Пума» деп бир вертолёт дүжүр аттырган. Мурнуу-Африканың шериглери дириг күштүн чидирииге база таваржып турар.

Кахама хоорай — сөөк-язы ылгакчыларының чоокта чаа агрессиязыдан ан-не улуг хемчээлдиг наражадаан район. Олар боттарының дээрбетки халдаашкыннарының үезинде америк будуруглеиниң напалмнарын, ракеталарын, улуг күштүг ужар түүл бомбаларын калбак-биле ажыглап турарлар. Расисчи дайынчыктар эжелеп алганы девискээрлерде араатанныг дээрбетки үүлгедиишкиннерни кыпсын турар. Олар херөөженнериидээ, ажыл-төлдү-даа, кыргаларны-даа көөргевес, көдээ ажыл-агый шөлдерни болгаш техникаазын, чурттарга базыынарын үзуткап, азырал малдарны сүрүп алгаш чоруп турарлар.

Ангола Улус Республиказынга удур сөөк-язы ылгакчыларының агрессия үүлгедиишкиннериниң күштелиишкиниң Намибия талазы-биле «харылзаа болуу» дээр делегацияның ол дингге чоруп турары-биле капсырлашкынын камгалал министерствозу демдеглээн. Мурнуу-Африка Республиканың удур хеделиишкиннериниң түңнелинде ол шиитпирлериң күүсеттинмейн турарынга харааадаан сеткилин ол илергейлээн.

ДАНИЯ. Ажыл чохталыышкын-биле демисел талазы-биле инти-националдың ийи неделялыг кампаниязы ажылчы чоннарның Копенгагенге массалыг чыскаалы-биле доозулган. Оңу чурттуң профэвилел организацияларының инициативазы-биле чоруткан.

Данияның үлетүүрүде кудулаашкынның улам хаңылааны, будуруглеви «сайзырангайжыларына» сылдагаан алгаш, ажылчыннарны массалыы-биле ажылдан үндүрер чорук чүүле чаңгыс неделя иштинде беним 1500 кижиниң ажылдаар черинден үнеринге чидирген. Амгы үеде ажыл чок кижилериниң саны Данияда 253 муң хире чедип турар.

ЧУРУКТА: ажыл чохтарны камгалаарының марыжының киржикчилери.

Олар «Ажылчыннар болгаш ажыл чохтар-даа чаңгыс ай фронт боор алгаш. демисежир ужурлуг». «Хей ажыл херек!» дээн кыйгырыглардыг плакатты түлүп алган чорлар.

И. РЕЯКИННИҢ фотозу.
СЭТА.

ЕГИПЕТТЕ БОЛУУШКУННАР

КАИР. (СЭТА). **Президент Садатты өлүргени дээш буруудаттырган бөлүк кижилерни херээнин талазы-биле истеелге Египет Араб Республиканың шериг прокуратуразында доозулгаан «Аль-ахбар» солуң дыннаткан. Шериг парадының үезинде Садатты болган ооң кижилериниң турганы чаазалыдырынче халдаашкынны удурткан чүкле улуг дейтеант Аль-Исламбулиниң адын дыңнадыгда айтып турар.**

ПАРИЖ. (СЭТА). **Садатты өлүргени дээш харыысалга хүлээр иелам белүглежишкиннериниң удурткучуларының болгаш активчилеринин 75 хуузун тудуп хоругдаарын Египеттиң эргечагыргалары чедип алган дээн оларның саналы турарын Франс пресс агентилелдиң корреспондентизи Каирден дыннаткан. Иранның үзегерии ёзугаар Египетке Ислам республиканы тургузарын ол белүктер планнап турганын демдеглээн.**

Тускай медээлерии ёзугаар алырга, иелам организациялар 3, 000 хире кежигүнерлиг болуп турар.

Сүлчээниң байдалдарының истелгезин Египеттиң армиязында база чорудуп турарын дыңнадыгда айтыкан. Тускай медээлерии ёзугаар алырга, армияның разведка органнарының удурткучузуун болган артилерия командылакчызын албан-дужаалдарындан дүжүргеп. Каирге шериг парадының үезинде Садатты өлүргени дээш ол кижилер база буруулуг деп санаан.

БЕЙРУТ. (СЭТА). **Египет эрге-чагыргалар бүгү-де хемчеглерии ап турар-даа болза, чурттуң бүгү районнарынга контрольду тургузарын олар ам-даа чедип албаанын Палестинаның ВАФА деп информация агентилези демдеглээн. Каирде болган Египеттен өске-даа хоорайларында чурталга болган өске-даа язы-бүрү бажыңнарга, транспорт черлерине массалыг чиидиишкиннерии чорудуп турар. Эрге-чагырганың улурланыкчыдары-биле хей аткылажыышкыннар сөөлгү хүннерде болганын Каирден дыңнадып турар. Ол месплдежиишкиннериин үезинде граналаарны болган пулеметтарны ажыглаан.**

Египетке Израильдиң салдарын удам-на иүштелдиреринче утланган Израильге чаа-чаа дужуп бериишкиннерии премьер Бегин-биле Тель-Авивке чугаалажымышкынар үезинде Египеттиң делегациязын баштап чораан ЕАР-ниң даштыкы херектер министри К. Х. Алиниң кылганы бнадвие берген. Израильдиң Египетче шүргүп киреривче делген оруктуу ажыткан элээн каш чаа дугуржулдаарны Каирниң болган Тель-Авивтин аразынга кылган болуп турар.

Аныяк пропагандистерге, лекторларга

Аас пропагандазының чамдык хевирлери

«Массаларга партияның бодалдарын чедирип, ооң политиказын тайылбырлап турар кижилериң улуг армиязыгга —коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге—ооруп четтириишкиниин сөзүн илергейлээйн. Олар дээрге, лекторлар болгаш пропагандистер, агитаторлар болгаш плетвелчилер-дир. Олар улуска ажыктыг болгаш херектиг ажыл-херекти кылып турарлар»— деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчет плетвелинге аш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

В. И. Ленин лекция пропагандазының кол-кол чугула принциптерин тодаратканболгаш оларның иштиндеи лекциянын партийжи утказынарлыг болурунче, ооң идей-политиктиг турушпууниче кичээнгейни салырын айтып чораан.

Ол болза, эртем-техниктиг резолюциянын кайгамчык сайзыраан бо үезинде безин кажан радио, телевидение, кино болгаш парлалга дээн ыңнакы пропагандаңың күүлүг чепсектериниң иштинде безин чугула черии эзлевишаан, партияның идепкейлиг дуулакчызы болгаш шылгараттыгнан идейлиг чепсээ болуун артышпаан.

В. И. Ленин сөстүң кижиниң боттуг ажыл-херөөнге деңнештир көрүп чораан болгаш «сөс дээрге база-ла ажыл-херек-тир» деп демдеглээн. Ыңчангаш харын лектор болгаш пропагандист кижиге дыл, сес болгаш аас чугаазы үүле кижилериң аразында харылзажыр чепсээ эвес, а харын ооң күш-ажылының база чепсээ болуп болур-дур. Аас пропагандазын чон ортузунга чорударының арга-хевирлери янзы-бүрү болгаш ооң негелделери база хөй.

Бирээде, кажан, кана, кымның мурнунга чүве чугаалаарын баш удур билип алырында. Оон туржук, лекция номчуур черинин дугайында (бригала, ферма, бүдүрүлге азы албан чери), ында байдалды билип алыры, лекцияга чижектер киирериниг, ону амыдырал-биле, кижилериң бөгүнгү негелделери-биле холбадалыг кылдыр тургузуп алырынга дузалаар.

Дуржулгалыг лекторлар болгаш пропагандистер лекцияга келир дыңнакчыларның эртем-билиин, назы-харын, ажылдан, чурттан турар черлериниң онзагай байдалдарың безин билип алыры үе лекциянын кижилерге чедиишгир болуруунга дыка салдарлыг деп санаан турар. Бо талазы-биле В. И. Ленинниң «...заводтуң митингизинге болгаш казак суурга, студент чыышка болган тараачыл бажыңга, үшкү думаның индиригден ийикпе азы даштыкы парлалга органынга бир домей кыллыр чугаалап болбас-ла болгай» дээн сөстерии пропагандист, лектор кижи утпас ужурлуг.

Белеткел ажылының база бир негелдези — херектиг материалдарны чыып алыр болгаш олар-биле ажылдаары. Херектиг материалдарны чыырында берге чүве чок: ол пропагандист кижиниң хуула чагыдылгазындан, хуула библиотеказындан болгаш библиотекаларда бар түүлдерии ажылаарыңдан хамаарыжыр. Оларбиле ажылдаарының чамдык болгун аргаларын ацыяк лектор, пропагандист билгеч туралы чугула.

Бирээде, чугула деп чергени медээлерни, фактыларны, сан түңнерии, чамдык улуг хемчээлдиг ажылдардан, бадыткалдыг түңнелдерни ушта бижиири болур. Ийикде, херек түүлдерии солуннардан кезии азы ушта бижии ажыглаары болур болгаш парлалганың кандыг онганыпган алганын, ай, хүнүн, дугаарын бижип ап, ону дыңнакчыларга база бижидип, демдегледирии чугула. Бо арга шак, үе намналгазында дузалыг.

Ацыяк лекторнуң, пропагандистиң база бир сагыш салыр түүлү —лекцияның сөзү. Лекторнуң, пропагандистиң дылы бөдүүн, билдингир болгаш тодаргай болган тудум, оон чугаалап турар түүлүнүн алыс утказы дыңнакчыларга делингир болуру чугаажок. Лекция номчуп турар кижи дараазында принциптерни сагыыры чугула: чугаанын бедик культурлуг болуру, эртемге үндезилеттингеин, шын чүвеин барымдаалаары, кандыг-бир чаа түүлдү кижилерге дамчыдып бээри.

Лекцияны белеткеп алган соонда ону канчаар номчуурунуң аргалары база хөй ишти болгулаар. Тургузуунуң аймыбиле үш ишти аян-хевирге чарып турар. Бирээде, далаш чок, шыгыыы бадыткаашкыннарлыг, оожум, аянныг чугаа. Ийикде, сеткил-хөөн кедүрүүшкинүүр, хей-аяттыг чугаа. Үште, аралашкан арга дээр шиикпе азы үстүнде ийи арганың чамдык талаларын каттыштырып турар аян-хевир болур.

Дуржулгалыг лекторлар, пропагандистер колдуу үшкү арганы ажыглап турар. Чүге дээрге, ол дыңнакчыларга чедингир болгаш дээштиниң талазы-биле эң эптиг хевир болур.

Лекция номчуп тура, бодунуң болаалдарын аас чугаазыбиле хостуг илередип билири чугула. Байлак дуржулгалыг лекторга үүле план азы тезис (кыска бижидилгелер) кылып алыры четчир, а эгелеп чоруур пропагандистеге номчуур лекциязының сөзүн долузу-биле бижип алыры чугула. Ол дээрге бижип алган түүлүнүң аян-хевири аас-чугаазы-биле демей турар ужурлуг дээни ол.

Лекцияның дыл домаандан ангыда ооң утказынге улуг кичээнгейни салыры чугула. Бир эвес оратор кижи чугаалап турар түүлүнүң утказын медерелинге сиңдирип, сагыш-сеткилинге дүүн албаан болза, оон чугаазы хоозуи чүлчуруушкунга дөмей апаар.

Лектор кижини чон (чыыллган улус) бодуула үнелей бээр деп чүвени утпас херек. Өскээр чугаалаарга, бедик үнелелди болгаш авторитетни лектор азы пропагандист бодуу чаалап алыр ужурлуг.

ШЫН — 3-кү арын ● 1981 ч. ● октябрь 31

Намибия айтырыын чөптүг шиитпирлээр

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Намибияны эжелээнии меңгежидеринче утланган Мурнуу-Африка Республиканың расисчи ёзу-чурумунуң политиказын деткээн АКШ-тың болгаш барын талакы өске-даа күрүнелериниң политиказын болган хеделиишкиннерии Каттышкан Нациялар Организациязының штаб-квартиразынга болган хуралдың киржикчилери шыгыы буруу шапкан. Ол хуралды Намибияның чонуун демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязынга тураскааткан.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүнерииң бирээзи — Американың Каттышкан Штаттары Намибия талазы-биле КНО-нуң шиитпирлерин күүседирииге мооидактап, Мурнуу-Африка Республиканың расистерии деткип турарын Кубаның доктаамал төлөөлекчизи каяа-даа каттышпас шимээшкиниин өмүзээзиниден демдеглээн.

Антолага удур мурнуу-африка расистериң чепсектиг аггрессиязын буруу шапкан резолюция төлевилелии КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып турда, ол резолюцияны хүлээп алырынга АКШ-тың төлөөлекчизи моондактаан болгаш расистериң чепсектиг агрессиязын ооң-биле деткип, өөскүткенин КНО-нуң апартеидке удур Түскай комитединиң даргазы Юсуф Маитама Суле (Нигерия) айыткан. Африканың мурнуу чүгүиде кем-буруу чок кижилерии, ооң иштинде херөөженнерии, кыргаларны, бичии чаштарны хун бүрүде өлүрүп турарын оратор ханы киледиишкин-биле чугаалаан. Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсырыныңң планын айткан Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретары К. Вальдхайм демдеглээн. Мурнуу-Африка Республиканың удур хеделиишкиннериниң түңнелинде ол шиитпирлерниң күүсеттинмейн турарынга харааадаан сеткилин ол илергейлээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хүлээп алган шиитпирлерии Намибия айтырыын тааарыштыр шиитпирлээриниң аргазы болуп турарын Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретары К. Вальдхайм демдеглээн. Мурнуу-Африка Республиканың удур хеделиишкиннериниң планын боттандырарынга моондактап турар Мурнуу-Африка Республиканың расистерии ол шыңгыы буруу шапкан.

Намибиякың салым-чолу дээш юридиктиг харыысалганы бодунга алган Каттышкан Нациялар Организациязы Африканың Улусчу организациязын (СВАПО-ну) социалистиг чурттарның бүрүнү-биле деткип турарының дугайында Венгрияның КНО-да доктаамал төлөөлекчизи П. Рац социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң өмүзээзиниден медеглээн. Мурнуу-Африка Республиканың расистери Барыын чүкте бодунуң камгалакчыларының деткимчези чок турган болза, КНО-нуң шиитпирлерии херекке албайн барып шыдавас турган ийик.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хүлээп алган шиитпирлерии Намибия айтырыын тааарыштыр шиитпирлээриниң аргазы болуп турарын Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретары К. Вальдхайм демдеглээн. Мурнуу-Африка Республиканың удур хеделиишкиннериниң планын боттандырарынга моондактап турар Мурнуу-Африка Республиканың расистерии ол шыңгыы

ЭЖИМ-ӨӨРҮМ АРАЗЫНДА

Сазырыглап ойнап чыдар агым суглуг
Саглы хемге төрүттүнгеш, өскен оол мен.
Чолаачылап ажыдаа-ла үр-даа болбайн,
Шору диртип мактаттыра берген оол мен.

Ырак-узак чорук чорааш чалгаараве
Ырлыг-хөглүг, баштаксымаар диртнен оол мен.
Сеткил ханы ынакшылга төлептиг деп
Чергем ыстар чугаалажы берген оол мен.

Чаагай, хөглүг амыдырал үезинде
Саглы хемниң эриин орта төрүттүнгеш,
Эжим-өөрүм, төрел чонум аразында
Эргеленип, чоргаар чурттап чоруур оол мен.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Сөзү С. ПЮРБЮНУУ. Аялгазы А. ТАНОВТУУ.

ӨШПЕС ОДУМ
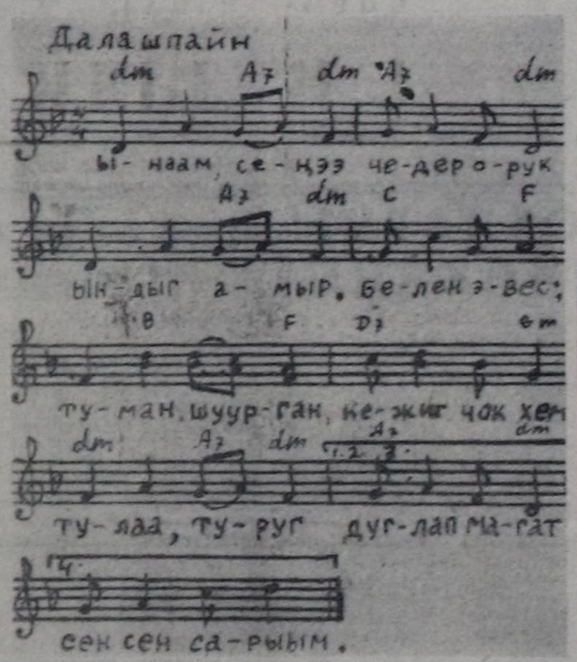
Ынаам сенээ чедер орук
Ындыг амыр белен эвес:
Туман, шуурган,
кежиг чок хем.

Тулаа, туруг дуглап магат.
Муң-даа берге таварышса.
Муңгашталын муңчулбас
мен:

Шолбан болган ийи караан
Чолум оруун чырыдып бээр,
Дожаналдыр, хыраалаңдыр
Доңат келзе, чалынмас мен:
Өшпес одум — ынакшылыг
Өзүм-баарым чылдып бээр.

Чайжок, берге улуг ишке
Шагзыраарым сагынмас мен:
Шылаг билбес, төңүп читпес
Шыдал-күжүм — сен сен,
сарыым.

«МЭЭҢ АЧАМ — ГЕНЕРАЛ ПАНФИЛОВ»

Найысылалдан чүс километр черге, Волоколамск шоссезинге, дөртен бир чылдың күзүнүнде генерал Иван Васильевич Панфилов командылаан 316-гы адытжы дивизия фашистериниң оруун дуй турупкан. Политрук Клочков баштаан 28 панфиловчу-дайынчылар ноябрь 16-да Дубосеково чанынга дайзынның бежен танкызы-биле тулушкаш, оларның он сезин чок кылган, өскези дезипкен. Панфиловчу-маадырларның аттары бүгү делегейге сурагжый берген. А ноябрь 19-та дивизия командири генерал Панфилов өлүрткен, мөңээн соонда аңаа Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. Үр болбаанда совет шериглериң шаап халдаашкыны эгелээн, ынчан Панфилов аттыг гвардейжи дивизияның составынга генералдың уруу Валентина Ивановна ПАНФИЛОВА база чоруп орган.

Ол эртенниң-не Панфиловчу-маадырлар аттыг паркты таварып эртеп, Мөңге от чанынга доктаар. Ол Кызыл туктуг Ортаакы Азия шериг округунда төөгү фондузун эргелекчилеп турар. Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынарынга хамаарышкан 5000 документилерни болгаш эт-септи чыгган.

— Дайын эрелээнде 18 харлыг турдум — деп, Валентина Ивановна чугаалады. — Бис ынчан Фрунзе хоорайга чурттап турган бис. Ачам Кара далайже дыштанып чорупкан. Дайын эгелээш үш хонганда, ачам ээп келгеш, Алма-Атага 316-гы адыгжы дивизияны тургузуп кирипкен. Мен база фронт чоруур деп шинтирлеп алган мен. Ачам, ооң соонда авам чөпшээрешкен.

Мээң бүгү амыдыралым шериглер аразынга эрткен. Мен боолап, аът мунуп билир турдум, медсестралар өөредилгезин доостум. Алма-Атага мелсанбатка сестралай бердим. Июль 20-де шериг хевим алгаш, ам-на ачам-биле ужураштым.

«Улгады бергеним ол-дадыр аа — деп, ол чугаалайдыр. — Езугур солдат».

— Август 14-те дүвүрөзүн чарлаан, вокзалче чорупкан бис. Ленинград фронтузунга Кол Командылалдың курлавыры болдувус. Дивизинага 24 нацияларның кижилери турган: украиннер, белорустар, казахтар, кыргыстар, туркменнер, татарлар, башкирлер. Ачамны чүгле ында-хаая көөр турдум. Мени ооң уруу дээрзин улуска көргүзүксевес кижи. Ооң ийи-чангыс чагаа-жыгаштар алгылаар турдум.

Дивизия баштайгы тулчуушкунче октябрьда кирген. Бистерни кадыг-дошкун тулчуушкуннар боон турган черже, Волоколамскиже октапкан. Ноябрь 16-да фашистерниң шаап-халдаашкынын доктаатказ, а дараазында дивизияны Кызыл Тук орден-биле шаңнаан, ол Гвардейжи аттаргап. Чогум-на харын ол хүн ачамны сөөлгү катап көрдүм. Бистер чүгле куспактанчып четтиктивис, ачам меңээ капла сес чугаалаш, чоруп турумда, шериг сумказын белекке берди.

Ноябрь 19-та эртен балыглаңган хөй кижи өккелген. Бир дайынчының балыгларын шарып турумда ол човуурган, ыглап-ла турар болду. Мен оны сожургадырымга, ол мынча дей-дир: «Эх, сестра, мен бодум дээш эвес. Бистиң адавысты...» «Адавыс» деп генерал Панфиловту адаар турган чүве. Мен чүвениң ужурун билип кааш, шериг даргаларга халып четтим, олар меңээ чүнү-даа чугаалавадылар. Оон Истраже аппарациялыг — Бистиң ат-бүлевис интернационалчы — деп, чараш кыс Алуша чугаалады. —Генерал Панфиловтуң уруглариның дамырларында орус, украин, казах хан холушкан. Кыргап-аававыс, Иван Васильевичиниң өөкүү ишти украин кижи, ол Тарас Григорьевич Шевченконуң кады төрээн кижилериниден укталган. Ханада чуруктарны көрүнерден. Оңу кыргап-аавам, Мария Ивановна чураан. Ол шүлүктер-даа бижикир, удустуң ырларын кайгамчык эки ырлаар чораан — алдаржаан Кобзарының төрели дээрзи илдең аа?

Басмачыларга удур операция дээш Иван Васильевич ийиги Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. А баштайгызын Хамааты дайын үезинде Чапаев дивизиязынга хайгыыл эскадронун командылап турган алган. Дайын мурнунда Иван Васильевич Киргизиниң шериг комиссары турган.

— Ачам кезээде дыка бөдүүн чораан — деп, Валентина Ивановна чугаалады — Улуг-хүнерде базаардан продукт садып кээр, оон чем хайындырар, столга делгээр. Республика военкому кижи тускай машиналыг, ынчалзадаа ол ооң-биле чүгле командировка базар, а хоорайга чадаг ыглаштаар кижи.

Эрги балыглар бо-ла хөлзеди бээр, ынчалза-даа Валентина Ивановна, биезде дег, чыскаалда хевээр. Медицина албанының биче лейтенантызы, Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфилов аттыг, Ленин орденниг, Кызыл Туктуг, Суворов орденниг Гвардейжи адыгжы Режиск дивизиязының хоочуну, коммунист, алдаржаан генералдың уруу.

И. ЯРОСЛАВЦЕВ.
«Неделя» солундан.

Өжээн негээшкини

●Шоодуг●

Сөөлгү үеде бодумну хилинчектенип сайгарар апардым. Бодумну шүгдүнүп, сеткил-сагыжымның болгаш мага-бодумнуң байдалын эскерип, шагдүштен бээр аза оранынче баар оруумну дилеп келгенимни билип кагдым. Назыдап-кыраап эвес, а аңаа-бүрү талалардан үш-үлүрүм дыңкадыглар алганымның үржүүндан ынчап барган мен.

Үс-биле чаап каан булка чиринге ынак кижи мен. Хайлыг-ла чүве, үс хоралыг дээрзин үш солундан номчудум.

Чаа быжырган ак хлеб база хоралыг дижир чүве-дир.

Хаван эдиндеп кылган котлеттер база хоралыг.

Чамдык өөнүктеримден (оларның бирээзи арта медицина әртемнеринiң талазыбиле профессор кижи), телевизор көөрү хоралыг дээрзин билип алдым. А мен дээрге ажымдан тура «ажаанның дайзыным — Христо Думанов чүве. Ол эң-не кыдыг-кызыгаар көдээде чурттап чоруур. Көдээде кырган-ачамга дыштанылга үезинде чеде бээримге, ол Христо деп чүве менден үш хар улуун ажылган алгаш, мени кайы хире дорамчылажык! Кээргенчиг хоорай чурттуг оолдуң чүшкүүзүнче согуп, бүдүү шымчыктап, аңаа черге карааның чажын төп турган. Оон бээр дертен чылдар эрте-даа берген болза, ежээним негеп алырын бодап чоруур мен.

Бодумнуң дайзынымче чагаа бижээш, чалап эккеп алыйн. Хамыкты мурнай бажыңымга чигир-боованы, компоттарны, эътен кылган хуужурларны, чигиранг сиропту, янзы-бүрү арага аймаан өндере садып аар мен. Үүже сугар черимге хаван эдиндеп азып каар мен. А ол чаңгыс-даа базым кылаштавазын дээш машинамны чоруурунга бүрүн кылдыр белеткээр. Хеп сугар шкафка кылымал пөс-таавыдан кылган хептерден немей салыр мен. Мээң дайзыным мээң орнумга чурттаай аан.

А бодум хаван кежи тараачын иликтер, бажыңга аргаан чүүдеп кылган костюм кеткеш. оон чурттап турары талыгыр кыдыг-кызыгаар черже чоруй баргаш, быжырган хлеб чиш, дылым үштүнгүже чүгүрбейн, көдээ суурну болгаш хову-шолду эргип таваар кылаштап, демги ол хоралыг телевизорну черле көрбес мен.

А мээң кончуг дайзынym Христо Думанов хоорайга олуруп алгаш, бодунуң кадыкшылын хоралап, а мен аңаа сеткилимнин ханызындан экпин күзел турар-дыр деп бодап олургай аан. Чоорул оны, ынчап бодаай аан.

Генчо УЗУНОВ.
Болгария.

●Сактыышкын●

Ол адазының мага-бодуң Москвага үдеп чедирген. Генералды Ново-Девичье чезээнге орнукшуткан. Командылал чери Валентинага шеригден халашкаш, чана бээрия сүмелээн. Медсестра Панфилова шуут ойталаш, дивизияже оон келген.

1941 чылдың декарбң 6-да Москва чоогунга совет шеригнер шаап халдап киргеп. Валентина Панфилова ол дүнерде бомбалаашкын үезинде балыглаткан, ынчалза-даа ол чыскаалга арткан. 1944 чылга чедир, Прибалтикага оон будуже болгаш бажыңче аар балыглаваже чедир, ол тулушкан. Караанның шөлү баксыраан, госпитальдарга чартык-чыл чыткан. Инвалид дээш шеригден халашкан. Ынчан ол чүге 22 харлыг турган.

— Караанның чүве көөрү чоорту аңаа апарган, а башче балыглатканым салдары бай болган — деп, Валентина Ивановна чугаалады — Улуг-хүнерде базаардан продукт садып кээр, оон чем хайындырар, столга делгээр. Республика военкому кижи тускай машиналыг, ынчалзадаа ол ооң-биле чүгле командировка базар, а хоорайга чадаг ыглаштаар кижи.

Эрги балыглар бо-ла хөлзеди бээр, ынчалза-даа Валентина Ивановна, биезде дег, чыскаалда хевээр. Медицина албанының биче лейтенантызы, Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфилов аттыг, Ленин орденниг, Кызыл Туктуг, Суворов орденниг Гвардейжи адыгжы Режиск дивизиязының хоочуну, коммунист, алдаржаан генералдың уруу.

И. ЯРОСЛАВЦЕВ.
«Неделя» солундан.

Шыдыраа

БАЗА КАТАП ХАЙЫМ

МЕРАНО. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының оңгу салыы октябрь 29-та эгелээн. Агы-биле Анатолий Карпов ойнаан.

Ойнакчыларның баштайгы көжүү сессизинде ышкаш, «Италя салыгдан» эгелээн. Оон чоорту байдал элээп парыыдаан. Үк салыгны дүүн уламчылаан соонда, оюн хаймым боол төнген. Сан 4:1 хевээр, А. Карпов мурнавышаан.

САН ДЕҢ БОЛЗА - ДАА...

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш хөрөжеп шыдыраачылар Майя Чибурданидзе биле Нана Александрияның совлгу 16-гы салыы доозулган. Н. Александрия тиилелгени чедип алган, ынчангаш сан 8:8 болган. Киски бодаарга хайым боол төнген ышкаш, ынчалза-даа дүрүм ёзугаар Чибурданидзе чемпион адын бодунга хевээр арттырар ужурлуг. Тайбың байдалга шак ынчаар доозулган маргылдаа төөгүде бир дүтаар болуп турары солуп.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү кезээ— «Суд». 10.20 — «Ада-иелер, силерге». 10.50 — «Челээш». Улус чогаадылгазының IV делегей фестиваль: «Мун болгаш бир угулза». Турнир. 11.20 — «Озал-ондан чок шимчээшкин». 11.50 — «Хүнүң шыгжамыры». Дамчыдылганы биология әртемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова чорудар. 12.35 — «Кижи. Чер. Октаргай». 13.20 — «Спортлотонуң» 44-кү тиражы. 13.30— «Номчулга дугайы». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Катя-биле чай» (ЧССР). 15.25 — Нейтроннуг чепсекти тургузарыңга удурланмышкын неделязы. «Бүтүдениң болгаш кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмниң дамчыдылганы көргүзүү. 15.45 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.45 — Политиктиг хайгааракчы В. И. Бекетовтуң бесседазы. 17.15 — Мультфильмнер программазы: «Аңаа-ла селгүүстеп чоруур моортай», «Дедирдаван болган дайпаар резина». 17.45 — 9-кү студия». Политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин дамчыдылганы чорудар. 18.45 — 19.00 — Чапсар. 19.00 — «Темиртау — мээң чалыы назыным». Документалдыг телефильм. 19.30 — «Өшпүктериниң ужуразылышкыны». Концерт программазы. Алма-Атадан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.05 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Шахтёр» (Донецк) — «Спартак». 2-ги тайм. Донецкиден дамчыдылга. 00.00 — 00.55 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Зенит» (Ленинград). 2-ги тайм. Киевтен дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор А. Г. Новиков-биле «Прожектор» Культура ордузунга ужуражылгалыг концерт. 15.40 — «Науразуминуң камгаладыг чери». Документалдыг телефильм. 15.55—«Поэзия». Альманах. 17.20—«Музыкалыг киоск». 17.50— «Ийиги тыныш». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Моортай оолдары чурттап чоруп-тур...» Мультфильм. 20.45— «Кадыкшыл». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Красносельскийниң уран холдулгары». Документалдыг фильм. 21.45— 23.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Химик» (Воскресенск)— «Спартак». 2-ги болгаш 3-кү үелери. Воскресенскиден дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга бораанаар. Соңгу-барыын чүчүе угланышкынының хаттың дүргени сепундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 1—8, чамдык районнарга 5—10, Кызылта 3—7 градус соор.

Автоорукторга хар чаар, зонаттаар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бо мөңге делегейни камнаңар» 9.30, **«Харыы көжүүшкүн»** 10.40, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночылынды 9.30, **«Онза кичээнгейниң зоназында»** 11.00, 16.40, **«Бо Пеле-дир»** 13.00, 15.00 18.40 (узаткан) 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сашка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Миланардер-хоренгитен кымыл?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

МЕРГЕН БАГАЙ-ООЛ

1. Чургааннарны ноюрзатканы

Тываның чонундан албан үндүрүг хөлөрүп ишкээртен чургааннар 1920 чылдың чайынында Бай-Тайганың Тээлиге келгеннер. Олар чылдынна келгеш, тывалардан албан-үндүрүг хөлөрүш ап, чонга хүндүледири, ноюрзаш баар турганнар. Бо удаа чургааннар чедип келирге тывалар оларны чылыг хүлээп албаннар. Буян-Бадыргы ноянга кирерге соок хүлээп алган. Мурнунда чылдар ышкаш дүжүметтер-даа эдертип бербээн—«бөгтарыңар үндүрүгүг хавырын алыңар!» дээн.

Чургааннар Тээлиге чедип келирге, Мерген Багай-оолду оларга бараан боол, аъш-чем кылып берип, ноюрзадып көр деп, салчактар дүжүмеди дуглап ыглаан. Багай-оол черле чыыш-хүрүм болган черге чем кылып кижи турган.

Эът-чем, далган-тараапы тавактарга салгаш, чургааннарның баарынга келгеш, мөгейгеш, Багай-оол үзадыр чугаалаар турган:

— Ча-а, чазарлап туруңар, аш бөрүлер!

Чургааннар үргүлчү ооң харыызынга:

— Хоа, хоа! Сайн, сайн! Экн, экн!—дээр турганнар.

Олар Багай-оолдуң чугаазын «чоогланар, хайыраатылар!» дээни ол деп бодап турганнар.

Ооң чургааннар Хемчик базында Чоон-Хем болгаш Чинге-Хемде аалдардан албан-үндүг хавырар дээн. Багай-оол Теректиг акезинга кашпалда дуруг кырынга туруп алгаш, даш чүүп, соккулап турган, чургааннарны эртгирбээн.

Чургааннар Чыргакыга келеш ноянче: бо чылын чон бистн багай хүлээп алган, албан-үндүрүг чырынга чызаандан дузалашсын деп негелде бижээш, шапкынчыдан чоруткан. Буян-Бадыргы ооң харыызынга: амдыызында солменди тургаш, чана бээрицерни күзедим дээн бижикти харыызынга чоруткан. Чургааннар канчаар-даа харыы чок апарган, Хөндергей баштааш, Өвүрлеп чана бергеннер. Тывага чургааннарның сөөлгү келгени ооң-биле доозулган.

Мерген Багай-оол чургааннарны ынчаар «хүндүлеп» чоруткан-дыр.

2. Дүжүметке арбай хоорткапы

Салчактар дүжүмединиң тараазын кезер дээш хөй улус Эдер-Күй баарынга чытлып келгеп. Мерген Багай-оол чыылган чонга чем кылыр дээш, одагга арбай хөоруп олурган. Чыылган улус көөрге, Хемчик кыдынга Адыр-Мажалыктан бир дүжүметтиң бараны көстүп чортуп орган. Улус дүжүметтен корткаш, тараз кезеринче далажы бергеннер. Ол аразында Багай-оол чугаалаан:

— Дүжүмедиңерге арбай хоортур мен, көрүп турунардала—дээн.

— Хоржок сеп, дүжүмет сени чула бериптер—деп, оонмоок чыылганнар алгыржы бергеннер.

Багай-оол черле «дүжүметке арбай хоортур мен» деп мартышкан. Ында турган улус шупгузу «ынчап шыдавас сен» дээш, Багай-оол-биле мөөрейлешкен. Улус тараа кезип тура, одагда Багай-оолду хайгаарап көөр болган.

Багай-оол чүү боор ооңум хараган чыыш, тараа чулган өөрүнче солгудур, дүжүмедиңерге тараа хоортуп кагдым» деп ымнеп турган.

Багай-оол ынчаар дүжүметке тараа хоортуп, мөөрейин алган-дыр оо.

О. СЕГЛЕҢМЕЙ.

ДИЛГИ ДУЗА ДИЛЕП КЕЛГЕН

Бир-ле үүк болуп алма-агажылар Или хемниң чоогунга дыштанып турганнар. Дүүш үезинде балык муңу хайындырар дишкеннер. Бир-ле көрүпгерге, одаг чанында кылып дилгижек маңнап келген. Улус ону топтай бээрге, дилги бичии ырай берген, улус содндан чоокшулап орарын билгеш, оларны эдертип чоруп каан. Балыкчылар дилгиниң соондан чорда-чорда, бичии оңгарга келгеннер. Харап көрө бээрге, ийи дилги олуу чыдар болган.

Дилги оолдарының аштап, түрээҥү кедергей. Кижилерни көрүп кааш, туруп бешин чадап пааннар. Дилги оолдарының даваннарында болган ишкинде оотпак чыпшынган, аартып турар болган. Олар чем чиевеп аштаан, түрээп минди. Демги балыкчылар одрик бир шак дургузунда аарышкылыг «кидагзыгаштарын» ариглап келгеннер. Ол аралында улус дилги улустан шала ыракка жанап чыгаан. Улус чоруй бээрге оолдарынга чедип келгеш, чыглап турган. Ооң соонда эдержип алгаш, чаа чер дилеп чоруп каапнар. Ооң дугайын «Кежээки Алма-Ата» солунга бижээн.

БАШТАЙГЫ ХАР

Хоюг чымчак баштайгы хар —
Кодан-таваа саарлып баткаш,
Чедип доктаар төнчүм дээнзиг
Черге хонуп бысканналды.
Хаадам сырын ылчың эреп,
Хайдыр үруп челбизе-даа,
Кылаң чайыр чаңкыгаштар
Кыйбай ужуп бөөлденишти.
Орлан-шоваа оолчук тургаш,
Ону сүрүп адыш доозуп
Зэргиштелген эзинзинге
Эрес-омаам киискинир чорду.
Шагы кээрге акныр харым,
Сагыш өөртүп чашканналыр.
Чаңгыс харын шагда
маңнаан
Чашкы шаам-на эзлбес-тир.

М. ДУЮНГАР.

ЧАРЛАЛДАР

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы дооскан ортумак билигликтиг ажылчыннардан болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниден халашкыннардан белеткел салбырынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар.

Салбырга киреринн күзээн кижилер декабрь 1-ге чедир сөөлгү ажылдаан черинден бир чылдан эзээш эвес ажыл стажтыг болур ужурлуг.

Хүлээп алдынганнарны Кызыл филиалы дараазында мергежилдерге белеткээр. 1) автомобиль транспортун ажыглавры. 2) Улептүр болгаш хамаалы тудуг.

Белеткел салбырының дыңнакчыларын 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар. Чугула хереглээнерни общежитиеге тургузар. Белеткел салбырын чедиишкининг доозуп, шылгалдаларны чедиишкининг тутка дыңнакчыларны киреривин шылгалдазы чокка 1-ги курсче шилчидер.

Документилерни октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир дараазында адресче хүлээп ап турар: 667001, Кызыл хоорай, Рабочая кудумчуузунда 4 дугаар бажың. белеткел салбыры.

Салбырга киреринн ноябрьның 25-26 хүннери. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниден халашкыннар документилерни январь 25-ке чедир берип болур.

Директорнуң адынга киирген билдирииишкинге ожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында документ (болуп), өөредип чоруткан бижик, характеристика, алды фото-чурук (3×4 см хемчээлдиг), № 286 эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

«Шагонартыжетрой», «Тыва тудуг» трестерге болгаш **«Тыва көдээ тудуг»** трестиң Туран хоорайда, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак суурларда кезектеринге, а ол ышкаш Элегес-Хемниң туулбу заводунга ажылдаар кижилерни күш-ажыл талазы-биле эргелеп чыып турар.

Хүлээп алдынган ажылчыннарга общежитиете орунну, ажылдаар идик-хептн бээр болгаш оларны ажылчыл профессияларга өөредир.

Организастыг чыылда-биле хүлээп алдынган ажылчыннарга 200 рубльдиг акша дуза-ламчызын 4 үзүп бээр.

Организастыг чыылда-биле чоруурун күзээнчер **күш-ажыл дептерин, паспортту, шериг билединн экээр, мурнунда чурттап турган черинден үндүр бижидилгенн кылдыртыр.**

АПТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл хоорай. Щетинкин-Кравченко кудумчуузу, 38 дугаарлыг бажың. Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазыбиле күрүне комитедн. Чадаанага болгаш Кызыл-Мажалыкка — райкүүскомнарда төлээлекчилерден айтырар.

1981 чылдың ноябрь 10-дан эгелээш, Кызылдың педагогика институдунуң математика кафедразының чанында 10 класстарның өөренчиктеринге болгаш ажылдап турар ортумак билиглиг аныяктарга бот-өөредилгелиг белеткел курузу ажылдап эгелээр.

Бажың адрезин айтыкан билдирииишкинин мыкдыг адресче чорудар: 667000, **Кызыл хоорай, Ленин кудумчуузу, 34 дугаарлыг бажың. Математика кафедразынга.**

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аймдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлептүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информацня киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2493.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуузу, бажың № 1). ТС—01757